

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 1998-1999

9 FÉVRIER 1999

Proposition de loi modifiant la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'État, en vue de neutraliser le vote de liste et la distinction entre candidats-titulaires et candidats-suppléants aux élections pour le Conseil de la Région wallonne et le Parlement flamand

Proposition de loi modifiant la loi du 19 octobre 1921 organique des élections provinciales et la loi électorale communale coordonnée le 4 août 1932, en vue de neutraliser le vote de liste

Proposition de loi modifiant le Code électoral, en vue de supprimer l'effet dévolutif de la case de tête et les listes des suppléants aux élections législatives

Proposition de loi modifiant la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'État, en vue de supprimer l'effet dévolutif de la case de tête et les listes des suppléants aux élections pour les Parlements wallon et flamand

Proposition de loi modifiant la loi du 12 janvier 1989 réglant les modalités de l'élection du Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale, en vue de supprimer l'effet dévolutif de la case de tête et les listes des suppléants

Proposition de loi neutralisant le vote de liste et supprimant la distinction entre candidats titulaires et candidats suppléants lors des élections législatives

RAPPORT
FAIT AU NOM
DE LA COMMISSION
DE L'INTÉRIEUR ET DES
AFFAIRES ADMINISTRATIVES
PAR M. **CALUWÉ**

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 1998-1999

9 FEBRUARI 1999

Wetsvoorstel tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur, met het oog op het neutraliseren van de lijststem en het onderscheid tussen kandidaat-titularissen en kandidaat-opvolgers bij de verkiezingen voor het Vlaamse Parlement en de Waalse Gewestraad

Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 19 oktober 1921 tot regeling van de provincieraadsverkiezingen en van de gemeentekieswet, gecoördineerd op 4 augustus 1932, met het oog op het neutraliseren van de lijststem

Wetsvoorstel tot wijziging van het Kieswetboek met het oog op de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem en van de lijsten van kandidaat-opvolgers bij de parlementsverkiezingen

Wetsvoorstel tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur, met het oog op de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem en van de lijsten van kandidaat-opvolgers bij de verkiezingen van het Vlaamse en het Waalse Parlement

Wetsvoorstel tot wijziging van de wet van 12 januari 1989 tot regeling van de wijze waarop de Brusselse Hoofdstedelijke Raad wordt verkozen, met het oog op de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem en van de lijsten van kandidaat-opvolgers

Wetsvoorstel tot neutralisering van de lijststem en opheffing van het onderscheid tussen kandidaat-titularissen en kandidaat-opvolgers bij de parlementsverkiezingen

VERSLAG
NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE BINNENLANDSE EN
ADMINISTRATIEVE AANGELEGENHEDEN
UITGEBRACHT
DOOR DE HEER **CALUWÉ**

I. INTRODUCTION

La Commission de l'Intérieur et des Affaires administratives a été saisie successivement des propositions de loi n°s 600/1, 601/1, 639/1, 649/1, 650/1 et 1150/1 qui traitaient chacune, selon certaines modalités spécifiques, des deux mêmes grands thèmes, c'est-à-dire de la neutralisation de l'effet dévolutif des votes de liste, d'une part, et de la suppression des listes de candidats-suppléants, d'autre part.

Lors de ses réunions des 24 novembre, 1er et 8 décembre 1998, la commission a travaillé selon une approche globale sans accorder une attention excessive aux particularités de chaque élection, selon qu'il s'agit d'élections fédérales, régionales, communautaires ou pour les pouvoirs locaux (provinces et communes).

C'est la raison pour laquelle un rapport unique a été édité pour les six propositions en question.

Ont participé aux travaux de la commission :

1. Membres effectifs : MM. Pinoie, président; Buelens, Mme Cornet d'Elzius, MM. Happart, Istasse, Mmes Jeanmoye, Leduc, Lizin, Thijs, Van der Wildt, MM. Vergote et Caluwé, rapporteur.

2. Membres suppléants : Mme Delcourt-Pêtre, MM. Desmedt, Goris et Mme Merchiers.

3. Autres sénateurs : MM. Anciaux, Boutmans, Daras et Verhofstadt.

Voir:

Documents du Sénat:

1-600 - 1996/1997 :

N° 1: Proposition de loi de M. Coveliers et consorts.

1-601 - 1996/1997 :

N° 1: Proposition de loi de M. Anciaux et consorts.

1-639 - 1996/1997 :

N° 1: Proposition de loi de M. Nothomb et Mme Milquet.

1-639 - 1998/1999 :

N° 2: Amendement.

N° 3: Avis.

1-649 - 1996/1997 :

N° 1: Proposition de loi de M. Nothomb et Mme Milquet.

1-649 - 1998/1999 :

N° 2: Amendement.

N° 3: Avis.

1-650 - 1996/1997 :

N° 1: Proposition de loi de M. Nothomb et Mme Milquet.

1-650 - 1998/1999 :

N° 2: Amendement.

N° 3: Avis.

1-1150 - 1998/1999 :

N° 1: Proposition de loi de Mme Leduc et consorts.

N° 2: Avis.

I. INLEIDING

De commissie voor de Binnenlandse en de Administratieve Aangelegenheden heeft achtereenvolgens ter behandeling ontvangen de wetsvoorstellen nrs. 600/1, 601/1, 639/1, 649/1, 650/1 en 1150/1. Elk daarvan behandelt vanuit een eigen invalshoek dezelfde twee belangrijke onderwerpen, te weten het neutraliseren van de devolutieve werking van de lijststemmen enerzijds en het afschaffen van de lijsten van kandidaat-opvolgers anderzijds.

Tijdens haar vergaderingen van 24 november, 1 december en 8 december 1998 heeft de commissie deze materie globaal aangepakt zonder al te veel stil te staan bij de typische kenmerken van elke verkiezing of het nu ging om federale verkiezingen, gewestelijke verkiezingen, communautaire verkiezingen dan wel om de verkiezingen voor de plaatselijke besturen (provincies en gemeenten).

Daarom verschijnt er voor de zes bedoelde voorstellen één enkel verslag.

Aan de werkzaamheden van de Commissie hebben deelgenomen :

1. Vaste leden : de heren Pinoie, voorzitter; Buelens, mevrouw Cornet d'Elzius, de heren Happart, Istasse, de dames Jeanmoye, Leduc, Lizin, Thijs, Van der Wildt, de heren Vergote en Caluwé, rapporteur.

2. Plaatsvervangers : mevrouw Delcourt-Pêtre, de heren Desmedt, Goris en mevrouw Merchiers.

3. Andere senatoren : de heren Anciaux, Boutmans, Daras en Verhofstadt.

Zie:

Gedr. St. van de Senaat:

1-600 - 1996/1997 :

Nr. 1: Wetsvoorstel van de heer Coveliers c.s.

1-601 - 1996/1997 :

Nr. 1: Wetsvoorstel van de heer Anciaux c.s.

1-639 - 1996/1997 :

Nr. 1: Wetsvoorstel van de heer Nothomb en mevrouw Milquet.

1-639 - 1998/1999 :

Nr. 2: Amendement.

Nr. 3: Advies.

1-649 - 1996/1997 :

Nr. 1: Wetsvoorstel van de heer Nothomb en mevrouw Milquet.

1-649 - 1998/1999 :

Nr. 2: Amendement.

Nr. 3: Advies.

1-650 - 1996/1997 :

Nr. 1: Wetsvoorstel van de heer Nothomb en mevrouw Milquet.

1-650 - 1998/1999 :

Nr. 2: Amendement.

Nr. 3: Advies.

1-1150 - 1998/1999 :

Nr. 1: Wetsvoorstel van mevrouw Leduc c.s.

Nr. 2: Advies.

II. EXPOSÉS INTRODUCTIFS

A. PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LA LOI ORDINAIRE DU 16 JUILLET 1993 VISANT À ACHEVER LA STRUCTURE FÉDÉRALE DE L'ÉTAT, EN VUE DE NEUTRALISER LE VOTE DE LISTE ET LA DISTINCTION ENTRE CANDIDATS-TITULAIRES ET CANDIDATS-SUPPLÉANTS AUX ÉLECTIONS POUR LE CONSEIL DE LA RÉGION WALLONNE ET LE PARLEMENT FLAMAND DE M. COVELIERS ET CONSORTS (N° 1-600/1)

Un membre prend la parole au nom M. Coveliers, auteur principal de la proposition. L'objectif de celle-ci est de neutraliser le vote de liste pour la détermination du classement de la liste des élus.

Les votes de liste n'interviendraient plus que pour déterminer l'importance relative du parti par rapport au nombre de sièges à conférer. Une fois cette répartition réalisée, les sièges seraient attribués à ceux qui auraient obtenu le plus grand nombre de votes nominatifs.

On respecterait ainsi au mieux la volonté de l'électeur.

Le fondement de la présente proposition est double :

1) Le principe doit être que l'électeur doit pouvoir récompenser celui qui a fait du bon travail au Parlement.

C'est de cette façon que le citoyen sera le mieux servi.

Dans les partis où l'on reste attaché au vote de liste, on estime que le système proposé estompe trop l'appartenance à un parti. Cet argument n'est pas fondé : le fait de réunir des candidats sur une même liste indique assez clairement que ces personnes représentent un parti.

2) Le mode de comptage proposé entraînera automatiquement un meilleur équilibre entre les hommes et les femmes. On sait en effet que beaucoup de femmes votent de préférence pour une femme.

*
* *

Pour des raisons pratiques, il a été convenu avec d'autres sénateurs de déposer des propositions différentes pour chaque type d'élections. Celle-ci se limite au Parlement flamand et au Parlement wallon.

Il va dès lors de soi que le point de vue défendu ici vaut aussi pour les autres propositions, ainsi d'ail-

II. INLEIDENDE UITEENZETTINGEN

A. WETSVOORSTEL TOT WIJZIGING VAN DE GEWONE WET VAN 16 JULI 1993 TOT VERVOLLEDIGING VAN DE FEDERALE STAATSSTRUCTUUR, MET HET OOG OP HET NEUTRALISEREN VAN DELIJSTSTEM EN HET ONDERSCHIED TUSSEN KANDIDAAT-TITULARISSEN EN KANDIDAAT-OPVOLGERSBIJDEVERKIEZINGEN VOOR HET VLAAMSE PARLEMENT EN HET WAALSE GEWESTRAAD (INGEDIEND DOOR DE HEER COVELIERS C.S.) (NR. 1-600/1)

Een lid neemt het woord uit naam van de heer Coveliers, hoofdindieners van het voorstel. De bedoeling van onderhavig voorstel is de lijststem te neutraliseren als middel om de rangorde van de lijst der verkozenen te bepalen.

De lijststemmen zouden enkel nog meegeteld worden om het relatief belang van de partij te bepalen t.a.v. het aantal te begeben zetels. Eens deze verdeling gedaan, zouden deze zetels toegewezen worden aan degenen die het meeste aantal naamstemmen behaalden.

Daardoor zou de wil van de kiezer het best worden gerespecteerd.

De grondslag van dit voorstel is tweërlei :

1) Het principe moet zijn dat de kiezer degene moet kunnen belonen die goed werk heeft verricht in het Parlement.

Zo wordt de burger het best gediend.

In de partijen waar men de lijststem nog eert, is men van oordeel dat het voorgestelde systeem de aanhorigheid tot een partij te diffuus maakt. Dit is onterecht : het samenbrengen van kandidaten op eenzelfde lijst is een voldoende duidelijk teken dat deze personen een partij vertegenwoordigen.

2) De voorgestelde wijze van tellen zal automatisch een verbetering teweegbrengen in de balans man/vrouw. Het is immers gekend dat vele vrouwen bij voorkeur stemmen voor een vrouw.

*
* *

Om praktische redenen werd met andere senatoren afgesproken om voor elk soort verkiezingen andere voorstellen in te dienen. Dit voorstel is beperkt tot het Vlaams en het Waals parlement.

Het is dan ook vanzelfsprekend dat huidig standpunt ook geldt voor de andere voorstellen, en trou-

leurs que pour celles qui ont été déposées en dehors des accords en question.

Un coauteur insiste pour que l'on ait une discussion ouverte. Ce doit être possible, puisqu'on se trouve en présence de plusieurs propositions toutes basées sur le principe de la neutralisation du vote de liste à des degrés divers.

Des voix se sont également élevées pour trouver un compromis. Agalev a émis l'idée de moduler l'effet des votes de liste en ne laissant par exemple jouer pleinement la dévolution que pour les première et deuxième places et en ne lui attribuant qu'une valeur dégressive pour les places suivantes.

On pourrait aussi envisager d'intervenir au niveau du chiffre d'éligibilité.

Il rappelle que quand on a instauré le vote de liste en 1899, il s'agissait avant tout de préserver la discipline de parti, comme l'indique l'exposé du ministre de l'époque.

L'analyse des derniers résultats électoraux révèle que le vote de liste a sans conteste toujours de nombreux adeptes: sur quelque 6 millions d'électeurs, il n'y a eu que 3 millions de votes nominatifs environ.

Cela prouve que le « vote en tête de liste » est une tradition bien ancrée chez les Belges.

Il serait vain de le nier et l'intervenant ne souhaite par conséquent pas supprimer le principe.

Le plus honnête et le plus simple consisterait, dans cette hypothèse, à travailler avec des listes fermées et à ne laisser le choix qu'entre les partis.

De cette façon, on ne donnerait pas à l'électeur l'illusion d'avoir prise sur l'ordre de présentation, ainsi qu'on le lui laisse croire actuellement.

Les résultats montrent clairement qu'il n'en est rien. Les femmes, soit dit en passant, en sont les premières victimes. La liste (reproduite en annexe A) montre clairement que si le vote de liste n'avait pas existé, 33 femmes auraient siégé à la Chambre au lieu de 18 actuellement.

La solution intermédiaire qu'il propose est un compromis acceptable combinant l'abandon du vote de liste et les intérêts du parti.

Le vote de liste n'est en effet neutralisé que pour déterminer l'ordre.

Ceux qui souhaitent émettre traditionnellement un vote de liste peuvent continuer à le faire.

L'instauration de son système ferait au moins en sorte que les élections n'aient plus lieu *de facto* lors des *polls* des partis et que la population ne soit plus appelée à ratifier ceux-ci aux élections.

wens ook voor deze die los van bedoelde afspraken werden ingediend.

De heer Verhofstadt, medeïndiener, dringt aan op een open discussie. Dit moet mogelijk zijn, vermits rond het principe van de neutralisering van de lijststem verschillende voorstellen ter tafel liggen die verschillende gradaties bevatten.

Er gingen ook stemmen op om een compromis te vinden. Zo dacht Agalev aan een degressieve invloed van de lijststemmen, door bijvoorbeeld de devolutive kracht alleen maar voor de 1^e en 2^e plaats ten volle te laten spelen en hen voor de volgende plaatsen slechts een degressieve waarde toe te kennen.

Men zou ook kunnen overwegen te sleutelen aan het verkiesbaarheidscijfer.

Hij herinnert eraan dat, toen de lijststem in 1899 werd ingevoerd, de motivatie bij uitstek het handhaven was van de partijtucht. Dit blijkt uit de uiteenzetting van de minister toendertijd.

Uit de analyse van de laatste verkiezingsuitslagen blijkt dat de lijststem onmiskenbaar nog veel aanhangers heeft: op min of meer 6 miljoen kiezers waren er slechts min of meer 3 miljoen voorkeurstemmen.

Dat bewijst dat de Belgen nog een ingewortelde traditie hebben om « op de kop » te stemmen.

Het zou zinloos zijn dit te ontkennen, en spreker wil het principe ervan dan ook niet afschaffen.

Het meest eerlijke en eenvoudige zou in die hypothese zijn te werken met gesloten lijsten en enkel keuze te laten tussen partijen.

Zo zou men de kiezer niet de illusie geven dat hij vat zou hebben op de volgorde, zoals dat nu voorgespiegeld wordt.

Uit de uitslagen blijkt duidelijk dat dit laatste niet het geval is. Vrouwen zijn daar nota bene het eerste slachtoffer van. Uit de lijst (in bijlage A) blijkt duidelijk dat, mocht de lijststem niet hebben bestaan, in de Kamer 33 vrouwen zouden hebben gezeteld in plaats van 18 nu.

De tussenoplossing, zoals hij die voorstelt, is een aanvaardbare combinatie van het doorbreken van de lijststem met de partijbelangen.

De lijststem wordt immers alleen maar geneutraliseerd voor de bepaling van de volgorde.

Degenen die verder traditioneel willen stemmen op een lijststem kunnen dat blijven doen.

Door de invoering van dit systeem zouden tenminste de verkiezingen niet meer *de facto* gebeuren in de *polls* van de partijen, en zou de bevolking niet langer geroepen zijn van deze te ratificeren bij de verkiezingen.

On prétend que le système proposé risque de favoriser l'émergence de candidats « barnumesques ». Mais le système actuel n'y tend-il pas déjà ?

On peut le constater notamment dans la loi sur les dépenses électorales. Les dépenses autorisées vont décroissant selon la place que l'on occupe. De plus, c'est en fin de compte le parti qui peut encore favoriser certains élus en leur accordant une dotation supplémentaire.

Ceux qui n'occupent pas une place « éligible » subissent donc en fait une discrimination supplémentaire: quasiment exclus de la dévolution des votes de liste, ils sont en plus défavorisés au niveau des dépenses électorales.

B. PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LA LOI DU 19 OCTOBRE 1921 ORGANIQUE DES ÉLECTIONS PROVINCIALES ET LA LOI ÉLECTORALE COMMUNALE COORDONNÉE LE 4 AOÛT 1932, EN VUE DE NEUTRALISER LE VOTE DE LISTE DE M. ANCIAUX ET CONSORTS (N° 1-601/1)

Un membre expose la portée de la proposition de loi à l'examen au nom de M. Coveliers, coauteur. Tout comme la proposition n° 1-600/1, elle prévoit de neutraliser les votes de liste pour déterminer le classement de la liste des élus.

La proposition étend l'application de ce principe aux élections communales et aux élections provinciales.

M. Anciaux renvoie également à la proposition n° 1-600/1 de M. Coveliers et consorts, dont sa proposition ne peut être dissociée. Celle-ci vise à neutraliser également l'effet du vote de liste dans les élections des conseils communaux et des conseils provinciaux.

Il va de soi que ses arguments valent *mutatis mutandis* pour toutes les autres propositions similaires.

L'auteur a déposé sa proposition en mars 1997, au moment où plusieurs partis se réunissaient à la salle F pour débattre de la nouvelle culture politique.

À l'époque, sa proposition n'a pas fait l'unanimité, mais il espère que depuis lors les esprits ont évolué.

Il espère également que le ministre se ralliera à son point de vue.

Nul ne conteste qu'il y a actuellement, au sein de la population, une grave crise de confiance vis-à-vis de l'ensemble du monde politique. Cette situation appelle des réformes en profondeur.

Men beweert dat het voorgesteld systeem een gevaar inhoudt voor barnumkandidaten. Is het huidige systeem echter niet ook al daarop gericht ?

Dit uit zich onder meer door de wet op de verkiezingsuitgaven. De toegelaten uitgaven zijn afnemend naargelang de plaats die men inneemt. Bovendien is het uiteindelijk de partij die bepaalde uitverkozenen nog mag begunstigen met een extra-dotatie.

De facto is er dus een supplementaire discriminatie voor dezen die geen « verkiesbare » plaats hebben: vooreerst worden ze quasi uitgesloten van de devolutie van de lijststemmen en vervolgens worden ze nogmaals gediscrimineerd op het vlak van de verkiezingsuitgaven.

B. WETSVOORSTEL TOT WIJZIGING VAN DE WET VAN 19 OKTOBER 1921 TOT REGELING VAN DE PROVINCIERAADSVERKIEZINGEN EN VAN DE GEMEENTEKIESWET, GECOÖRDINEERD OP 4 AUGUSTUS 1932, MET HET OOG OP HET NEUTRALISEREN VAN DE LIJSTSTEM (INGEDIENDDOOR DE HEER ANCIAUX C.S.) (NR. 1-601/1)

Een lid zet, uit naam van de heer Coveliers, medeïndiener, de draagwijdte uiteen van dit voorstel. Net zoals in het voorstel nr. 1-600/1, voorziet dit in de neutralisering van de lijststemmen voor het bepalen van de rangorde van de lijst der verkozenen.

In dit geval wordt het principe doorgetrokken naar de gemeente- en provincieverkiezingen.

De heer Anciaux, hoofdindiener, verwijst eveneens naar het voorstel nr. 1-600/1 van de heer Coveliers c.s. waarmee het zijne onlosmakelijk verbonden is. Het enige dat dit voorstel beoogt, is de lijststemmen ook te neutraliseren voor de gemeente- en provincieraadsverkiezingen.

Vanzelfsprekend gelden zijn argumenten *mutatis mutandis* voor alle andere gelijkaardige voorstellen.

Zijn voorstel werd in maart 1997 ingediend, op een ogenblik waarop verschillende partijen vergaderden in zaal F voor het voeren van gesprekken over de nieuwe politieke cultuur.

Zijn voorstel werd toen niet unaniem aanvaard, maar hij hoopt dat de geesten sindsdien zijn geëvolueerd.

Hij hoopt ook dat de minister zijn standpunt zal bijtreden.

Niemand ontkent dat er op dit ogenblik een ware vertrouwenscrisis heerst vanwege de bevolking ten aanzien van de politieke wereld in zijn geheel. Zulks vraagt om grondige hervormingen.

D'où l'idée de la nouvelle culture politique, dont le renouvellement du régime politique fait partie intégrante.

La neutralisation du vote de liste en est un des aspects.

L'auteur de la proposition veut remplacer le système actuel, dans lequel le vote de liste confirme l'ordre de celle-ci, par un système où c'est l'électeur qui détermine comment les sièges seront attribués.

Les études socio-politiques démontrent combien la participatie est néfaste pour le régime démocratique. Neutraliser l'incidence du vote de liste sur l'attribution des sièges est un des moyens permettant de briser ce système.

Le but poursuivi est double: d'une part, éliminer la participatie et, d'autre part, assurer une transparence plus grande pour l'électeur.

Certains électeurs vont plus loin encore et réclament le retour au vote panaché pour les élections des conseils communaux et des conseils provinciaux.

Ils pourraient ainsi, plus encore qu'avec le système qu'il propose, voter indépendamment des partis pour des personnes précises, dont ils estiment qu'elles ont fait la preuve de leur compétence.

Il ne souhaite pour sa part pas aller aussi loin. Sa proposition n'empêche pas non plus les partis de conserver leurs listes, sur lesquelles ils pourront alors placer de nouveaux venus auxquels il souhaite donner une chance. Mais la solution qu'il propose est bien le minimum requis pour traiter l'électeur en adulte politique.

Depuis mai 68, et grâce à lui, la société a consacré beaucoup d'attention et de moyens à émanciper et à développer politiquement l'électeur. Si des progrès considérables ont été enregistrés sur ce plan, la clé de voûte manque encore. Il est incontestablement nécessaire de tenir compte de cette maturité nouvelle dans la prise de décision politique.

Faire participer l'électeur à la politique en neutralisant le vote de liste et en lui donnant ainsi la possibilité d'avoir indirectement prise sur le choix de l'exécutif, est une manifestation de démocratie.

On objecte à cela que si on neutralise le vote de liste, seuls les politiciens populaires seront élus, et non les plus travailleurs, car ces derniers apparaissent moins sous les projecteurs.

Personnellement, il a cependant constaté qu'il y a, rue de la Loi, un grand nombre de politiques totalement inconnus du grand public et qui travaillent beaucoup et d'autres qui ne travaillent pas beaucoup mais sont néanmoins suffisamment connus pour être élus. Ces derniers, qui le méritent en fait moins, sont pourtant élus également, et le doivent à une certaine forme de popularité.

Vandaar de idee van NPC waarvan de vernieuwing van het politiek bestel een integrerend onderdeel uitmaakt.

Een aspect daarvan is het neutraliseren van de lijststem.

Hij wil het huidige stelsel, waarbij de volgorde van de lijst wordt in stand gehouden door de lijststem, vervangen door een stelsel waardoor het de kiezer is die bepaalt hoe de zetels worden toegekend.

Socio-politieke studies tonen aan hoe nefast de participatie is voor het democratisch bestel. Één van de middelen om dat te doorbreken, is het neutraliseren van de lijststem bij het toewijzen van de zetels.

Dit heeft als dubbele doelstelling de participatie uit te schakelen, enerzijds, en een grotere doorzichtigheid te bewerkstelligen voor de kiezer, anderzijds.

Bepaalde kiezers gaan zelfs nog verder, en vragen een terugkeer naar het bont stemmen voor de gemeente- en provincieraadsverkiezingen.

Op die manier zullen ze, nog meer dan met zijn voorgesteld systeem, kunnen stemmen voor bepaalde mensen, los van de partijen, die volgens hen het bewijs leverden van hun kunnen.

Hij zelf wil zover niet gaan. Zijn voorstel verhindert ook niet dat de partijen hun lijsten behouden, waarop ze dan nieuwe krachten kunnen plaatsen die ze een kans willen geven. Maar het is wel een minimum oplossing om de kiezer te respecteren als politiek mondige.

Sinds mei 1968 en dankzij '68 zijn er in de maatschappij veel aandacht en middelen besteed aan de mondigheid en de politieke ontwikkeling van de kiezers. Er is op dat vlak veel vooruitgang geboekt maar het sluitstuk wordt niet ingevuld. Er moet ontegensprekelijk met deze nieuwe mondigheid rekening worden gehouden bij de politieke besluitvorming.

Het is een uiting van democratie om de kiezer te laten participeren aan het beleid via het neutraliseren van de lijststemmen, en hem aldus onrechtstreeks vat te doen krijgen op de keuze van de executieve.

Het argument contra is dat door neutralisering van de lijststem, alléén de populaire politici zullen worden verkozen, en niet de meest werkkrachten, vermits die minder in de kijker lopen.

Zijn persoonlijke vaststelling is evenwel dat er in de Wetstraat velen vertoeven die volslagen onbekend zijn voor het brede publiek en veel werken en anderen die niet veel werken en toch bekend genoeg zijn om verkozen te worden. Deze laatsten, die het in feite minder verdienen, zijn nochtans ook verkozen, en dat is te danken aan een zekere vorm van populisme.

Cette popularité n'est donc pas une propriété ou une condition inhérente au système électoral qu'il propose.

Actuellement, il y a déjà des bourgmestres qui ne sont élus que parce qu'ils offrent des tournées dans les auberges en dehors de la période d'attente.

D'autre part, il y a des parlementaires qui travaillent avec acharnement et qui n'obtiennent qu'un nombre limité de voix parce qu'ils n'occupent pas une place favorable sur la liste. Cela n'est pas normal.

Un engagement particulier mérite qu'on l'apprécie et il faut, pour cela, démocratiser davantage la politique.

Il n'est pas très facile de retracer l'historique du vote de liste et de savoir pourquoi l'on a créé le système en question à l'époque.

Un ouvrage intéressant de B. Boeckert, J. Gekiere et B. Lambert, intitulé «De lijststem 100 jaar», retrace l'évolution du vote de liste: il a été introduit le 29 décembre 1899 au moment où l'on est passé du régime de l'attribution des sièges selon le système de la majorité absolue à celui de leur attribution selon le système du suffrage représentatif.

L'introduction du vote de liste s'est faite sans grand bruit et a été considérée comme un moyen normal de faire triompher la discipline de parti.

Comme il était nécessaire de réaliser un équilibre entre les intérêts en jeu, l'on a veillé à ce qu'aucune des personnalités populistes ne puissent faire de l'ombre aux intérêts des partis.

Le vote de liste fut introduit, après avoir connu ses premiers succès, pour les élections communales (1920), pour les provinciales (1921), pour les européennes (1978) et pour les régionales (1993).

Il est frappant de constater que le principal, sinon le seul argument, qu'avancait les partisans du vote de liste concerne la discipline de parti.

En effet, il permet d'imposer la loyauté et de sanctionner tout politicien dissident en lui attribuant une place moins favorable sur la liste.

Grâce à lui, il n'y eut qu'entre 1919 et 1991, que 30 députés à peine sur 4 790 et un seul sénateur élu direct qui parvinrent à modifier l'ordre imposé par le parti.

Il est inacceptable que les élus de la nation soient privés de la sorte de toute leur liberté, étant donné qu'ils sont, soit soumis à un parti, soit contraints de respecter un point de vue du gouvernement. Les événements les plus récents l'ont clairement montré: il suffit de penser à la manière dont certains élus ont retourné leur veste dans l'affaire Wathélet ou à l'occasion du vote de la loi Vande Lanotte.

Dit populisme is dus geen inherente eigenschap of voorwaarde van een kiessysteem zoals hij dat voorstelt.

Nu zijn er ook al burgemeesters die enkel verkozen worden omdat ze buiten de sperperiode rondjes betalen in de herbergen.

Anderzijds zijn er hardwerkende parlementsleden die niet veel stemmen halen omdat ze niet gunstig gerangschikt zijn. Dit is niet normaal.

Meer inzet dient te worden geapprecieerd door een grotere democratisering van de politiek.

Het loont enige moeite om de geschiedenis van de lijststem te achterhalen en aldus de toenmalige motivering van dit systeem te weten komen.

Een interessant werk van B. Boeckert, J. Gekiere en B. Lambert, «De lijststem 100 jaar», belicht de evolutie van de lijststem: deze is ontstaan op 29 december 1899, tegelijk met een overgang van de toewijzing van zetels volgens het absolute meerderheidssysteem, naar het representatief kiesrecht.

De lijststem heeft in feite geen opzien gebaard, en werd als vanzelfsprekend beschouwd om de partijtucht te doen zegevieren.

Er was een nood aan belangenevenwicht, waardoor populistische figuren de partijbelangen niet mochten overschaduwen.

De lijststem werd na haar eerste successen achtereenvolgens ook ingevoerd voor de gemeenten (1920), de provincies (1921), voor de Europese verkiezingen (1978) en de gewestverkiezingen (1993).

Het is merkwaardig vast te stellen dat de voorstanders nog steeds als voornaamste, zo niet als enige argument de partijtucht blijven inroepen.

Daardoor kan immers de loyauté worden afgedwongen en kan ieder dissident politicus gesanctioneerd worden door een minder gunstige plaats op de lijst.

Het resultaat was dat tussen 1919 en 1991 nauwelijks 30 op 4 790 volksvertegenwoordigers erin slaagden de opgelegde volgorde te doorbreken en slechts 1 rechtstreeks gekozen senator.

Het is verwerpelijk dat de verkozenen des volks adus geen vrijheid meer hebben omdat ze onderworpen zijn aan een partij of nog aan een regeringsstandpunt. De meest recente gebeurtenissen hebben dat duidelijk aangetoond: men denke aan het keren met de wind van sommige verkozenen naar aanleiding van de affaire-Wathélet, of de stemming van de wet-Vande Lanotte.

Bien que le vote de liste soit en fait un moyen de coercition pour les partis, les statuts de ceux-ci n'y font pratiquement pas allusion.

Malgré toutes les bizarreries citées, le vote de liste reste assez singulièrement très populaire, même dans les autres pays européens. Mais, il existe aussi des systèmes totalement différents. L'on accorde une grande importance au vote de liste aux Pays-Bas, alors qu'à Malte les candidats sont simplement classés par ordre alphabétique.

D'autres États utilisent quant à eux des listes fermées dont on ne peut même pas modifier l'ordre.

Dans son ouvrage, M. Gekiere pose la question de savoir si le système du vote de liste ne constitue pas une violation du principe d'égalité entre candidats. Il y voit une cause éventuelle d'annulation de ce système par la Cour d'arbitrage.

Par le biais de sa proposition, l'intervenant vise à un équilibre entre la nécessité de permettre à la population de faire entendre sa voix et l'influence des partis politiques. Depuis peu, les propositions déposées par l'opposition sont elles aussi prises en considération. Il espère que sa proposition modérée pourra bénéficier elle aussi de ce nouveau climat d'ouverture.

C. PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LE CODE ÉLECTORAL, EN VUE DE SUPPRIMER L'EFFET DÉVOLUTIF DE LA CASE DE TÊTE ET LES LISTES DES SUPPLÉANTS AUX ÉLECTIONS LÉGISLATIVES, DE M. NOTHOMB ET MME MILQUET (N° 1-639/1)

D. PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LA LOI ORDINAIRE DU 16 JUILLET 1993 VISANT À ACHEVER LA STRUCTURE FÉDÉRALE DE L'ÉTAT, EN VUE DE SUPPRIMER L'EFFET DÉVOLUTIF DE LA CASE DE TÊTE ET LES LISTES DES SUPPLÉANTS AUX ÉLECTIONS POUR LES PARLEMENTS WALLON ET FLAMAND, DE M. NOTHOMB ET MME MILQUET (N° 1-649/1)

E. PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LA LOI DU 12 JANVIER 1989 RÉGLANT LES MODALITÉS DE L'ÉLECTION DU CONSEIL DE LA RÉGION DE BRUXELLES-CAPITALE, EN VUE DE SUPPRIMER L'EFFET DÉVOLUTIF DE LA CASE DE TÊTE ET LES LISTES DES SUPPLÉANTS, DE M. NOTHOMB ET MME MILQUET (N° 1-650/1)

Une membre expose, au nom de Mme Milquet, coauteur de la proposition, que ces trois proposi-

Hoewel de lijststem in feite een dwangmiddel is voor de partijen, zeggen de statuten van deze partijen er bijna niets over.

Ondanks alle opgesomde ongerijmdheden, blijft de lijststem eigenaardig genoeg ook in de rest van Europa zeer populair. Nochtans zijn er ook totaal andere systemen in voege. Zo kent Nederland zeer veel belang toe aan de lijststem, terwijl in Malta de kandidaten gewoon alfabetisch worden gerangschikt.

Nog andere Staten hebben gesloten lijsten, waarvan de volgorde niet eens kan gewijzigd worden.

De heer Gekiere oppert in zijn werk de vraag of door het stelsel van de lijststem het gelijkheidsbeginsel niet wordt geschonden tussen kandidaten. Hij ziet hierin een mogelijke grond tot vernietiging van dit systeem door het Arbitragehof.

In zijn voorstel streeft spreker een evenwicht na tussen de noodzaak aan mondigheid van de bevolking en de invloed van de politieke partijen. Sinds kort worden de voorstellen van de oppositie ook in acht genomen. Hij hoopt dat zijn matig voorstel ook van deze nieuwe openheid zal kunnen genieten.

C. WETSVOORSTEL TOT WIJZIGING VAN HET KIESWETBOEK MET HET OOG OP DE AFSCHAFFING VAN DE DEVOLUTIEVE WERKING VAN DE LIJSTSTEM EN VAN DE LIJSTEN VAN KANDIDAAT-OPVOLGERS BIJ DE PARLEMENTSVERKIEZINGEN (INGEDIEND DOOR DE HEER NOTHOMB EN MEVROUW MILQUET) (NR. 1-639/1)

D. WETSVOORSTEL TOT WIJZIGING VAN DE GEWONE WET VAN 16 JULI 1993 TER VERVOLLEDIGING VAN DE FEDERALE STAATSSTRUCTUUR, MET HET OOG OP DE AFSCHAFFING VAN DE DEVOLUTIEVE WERKING VAN DE LIJSTSTEM EN VAN DE LIJSTEN VAN KANDIDAAT-OPVOLGERS BIJ DE VERKIEZINGEN VAN HET VLAAMSE EN HET WAALSE PARLEMENT (INGEDIEND DOOR DE HEER NOTHOMB EN MEVROUW MILQUET) (NR. 1-649/1)

E. WETSVOORSTEL TOT WIJZIGING VAN DE WET VAN 12 JANUARI 1989 TOT REGELING VAN DE WIJZE WAAROP DE BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE RAAD WORDT VERKOZEN, MET HET OOG OP DE AFSCHAFFING VAN DE DEVOLUTIEVE WERKING VAN DE LIJSTSTEM EN VAN DE LIJSTEN VAN KANDIDAAT-OPVOLGERS (INGEDIEND DOOR DE HEER NOTHOMB EN MEVROUW MILQUET) (NR. 1-650/1)

Namens mevrouw Milquet, mede-indienster, deelt een lid mee dat deze drie voorstellen ook de

tions tendent aussi à introduire la neutralisation du vote de liste. En plus, elles tendent à abolir le système des suppléants pour ces mêmes élections, ce qui les différencie d'autres propositions similaires.

F. PROPOSITION DE LOI NEUTRALISANT LE VOTE DE LISTE ET SUPPRIMANT LA DISTINCTION ENTRE CANDIDATS TITULAIRES ET CANDIDATS SUPPLÉANTS LORS DES ÉLECTIONS LÉGISLATIVES, DE MME LEDUC ET CONSORTS (N° 1-1150/1)

Mme Leduc, coauteur de la proposition, déclare que celle-ci vise à neutraliser les votes de liste, plus précisément lors des élections pour la Chambre et le Sénat.

lijststem willen neutraliseren. Daar komt nog bij dat ze voor dezelfde verkiezingen de lijsten van kandidaat-opvolgers willen afschaffen, waarin ze verschillen van andere gelijklopende voorstellen.

F. WETSVOORSTEL TOT NEUTRALISERING VAN DE LIJSTSTEM EN OPHEFFING VAN HET ONDERSCHIED TUSSEN KANDIDAAT-TITULARISSENE KANDIDAAT-OPVOLGERS BIJ DE PARLEMENTSVERKIEZINGEN (INGEDIEND DOOR MEVROUW LEDUC C.S.) (NR. 1-1150/1).

Mevrouw Leduc, medeïndienster van het voorstel, zet uiteen dat dit voorstel ertoe strekt de lijststemmen te neutraliseren, meer bepaald bij de verkiezingen voor Kamer en Senaat.

III. DISCUSSION GÉNÉRALE

Un sénateur constate qu'il y a différents systèmes possibles allant de la suppression pure et simple du vote en case de tête à sa modulation, voire son maintien.

Le parti Écolo est disposé à changer certaines choses, mais trouve le système des votes en case de tête acceptable dans les grandes lignes.

La question se pose de savoir en quoi une élection directe des candidats va augmenter la qualité du personnel politique.

Il ne suffit en effet pas de se faire élire; encore faut-il travailler. C'est à la lumière de ces deux aspects antagonistes qu'il faut mener le débat sur l'effet dévolutif des cases de tête.

Force est de constater que cet effet dévolutif mène à la composition d'un bon panel pour les élections.

Il permet de résoudre le problème d'un parlementaire assidu et valable qui est parfois moins populaire.

À défaut de cet effet dévolutif, le risque est réel de voir l'emporter surtout les candidats populaires.

C'est par le truchement de la liste que jusqu'à ce jour, les partis ont réussi à équilibrer notoriété et sérieux.

Il faut également tenir compte du fait que la notoriété peut être contreproductive pour un parti politique. En cas de succession d'un homme politique en fin de carrière, la succession ne sera jamais aisée, à défaut d'avoir préparé la notoriété d'un successeur. Ce dernier sera forcément inconnu, bien que sa qualité intrinsèque puisse être supérieure.

L'intervenant répète ensuite le handicap financier déjà mentionné par l'auteur du projet, qui sanctionne les politiciens non populistes au niveau des dépenses électorales.

En effet, il y a lieu de constater que l'argent destiné aux campagnes électorales va surtout vers ceux qui ne courent aucun risque de ne pas être réélus, et qu'après eux, il incombe aux partis de cibler certains colistiers moins bien connus. Les autres restent sur le carreau.

Ce sont là des critères que l'intervenant rejette.

Par ailleurs, il ne veut pas s'adonner à une attitude anti-partis, tout en se refusant à dépasser les limites d'une certaine participatie.

Comment tenir compte de ces limites quand un parti doit se positionner?

III. ALGEMENE BESPREKING

Een senator stelt vast dat er verschillende systemen mogelijk zijn gaande van het gewoon afschaffen van de lijststem tot de aanpassing en zelfs het behoud ervan.

Ecolo wil wel een aantal punten wijzigen doch vindt het systeem van de lijststem in grote trekken aanvaardbaar.

Het is de vraag hoe de rechtstreekse verkiezing van kandidaten kan bijdragen tot de verhoging van het kwaliteitsniveau van de politici.

Het is immers niet voldoende verkozen te worden, men moet ook nog de handen aan de ploeg slaan. Het debat over de devolutieve werking van de lijststemmen hoort rekening te houden met deze twee tegenstrijdige aspecten.

Men kan niet om de vaststelling heen dat die devolutieve werking een degelijke kandidatenlijst mogelijk maakt voor de verkiezingen.

Ze reikt een oplossing aan voor een ijverig en waardevol parlamentslid, dat soms geen grote populariteit geniet.

Valt de devolutieve werking weg, dan bestaat het risico dat vooral populaire kandidaten het halen.

Via het samenstellen van de lijst zijn de partijen er tot heden in geslaagd bekendheid en ernst in evenwicht te houden.

Men mag al evenmin uit het oog verliezen dat bekendheid voor een partij contraproductief kan werken. Wanneer een politicus aan het eind van zijn loopbaan de politiek verlaat, zal de opvolging nooit gemakkelijk zijn tenzij men gezorgd heeft voor de bekendheid van zijn opvolger. Noodgedwongen zal deze laatste een onbekende zijn, ofschoon hij intrinsiek misschien meer te bieden heeft.

Vervolgens komt spreker terug op het financiële obstakel waarover de indiener het reeds heeft gehad, en dat niet-populistische politici benadeelt inzake de verkiezingsuitgaven.

Het is immers zo dat het geld van de verkiezingscampagnes veelal naar die personen gaat die geen gevaar lopen niet opnieuw verkozen te worden. Vervolgens halen de partijen er een aantal minder bekende lijstgenoten uit. De overige kandidaten blijven in de kou staan.

Spreker verwerpt die criteria.

Overigens wil hij niet de indruk wekken zich tegen de partijen af te zetten doch hij weigert verder te gaan dan een bepaalde vorm van participatie.

Hoe kan men met die grenzen rekening houden wanneer een partij zijn imago moet bepalen?

Pour Écolo, c'est simple: le parti fonctionne selon le principe 1 membre = 1 voix. Il n'y a pas de liste proposée par le parti. Les candidats doivent donc convaincre les membres du parti pour se faire élire. Une procédure démocratique au sein d'un parti perdrait son sens si le parti pouvait, après le vote des membres, bouleverser l'ordre, même si c'est pour faire valoir une certaine discipline. Cela n'empêche qu'il soit favorable à ce que les groupes parlementaires soient cohérents et disciplinés.

Sauf dans certains cas exceptionnels, il faut pouvoir compter sur son groupe. Cela n'a rien de choquant. Le parti est en effet une libre association de citoyens. Ce dernier doit pouvoir exercer une certaine influence.

En ce qui concerne les opinions des autres partis, il ne comprend pas ceux et celles qui défendent en même temps l'abolition de l'effet dévolutif et l'introduction du scrutin majoritaire. Cela lui paraît être très paradoxal, dans la mesure où le système majoritaire ne permet aucun choix.

Enfin, il a une objection pratique contre le vote du projet à ce moment-ci, puisqu'on se situe à 6 mois des élections. La plupart des partis ayant déjà confectionné leurs listes, il trouve qu'il est trop tard pour changer la législation pour ces élections-ci.

Un membre déclare que son parti, le CVP, ne souscrit pas non plus aux propositions en discussion, et ce pour les raisons exposées ci-dessous:

- 1) Il estime que l'on ne peut pas modifier les règles du jeu à 6 mois des élections. Il s'agit d'une raison pratique.
- 2) Il estime que le système actuel est plus démocratique que le système proposé. Il s'agit d'une raison de fond.

À l'heure actuelle, un candidat extrêmement populaire est toujours élu. Au Pays-Bas, où l'ordre des listes ne peut pas être modifié, cela ne se fait pas automatiquement.

L'on ne peut pas prétendre qu'il est quasi impossible d'être élu à la suite d'un dépassement du chiffre électoral sans avoir à faire appel aux votes de liste. En effet, des 150 membres de la Chambre, 27 ont obtenu plus de suffrages nominatifs qu'il n'en fallait, même s'il y a parmi eux 25 têtes de liste.

Au Parlement flamand, 3 membres qui n'étaient pas des têtes de liste se trouvent dans cette situation: MM. Tobback, Coens et Stevaert. Tous les autres ont obtenu leurs voix suivant un mode dévolutif.

La question qui se pose alors est de savoir si l'ordre de présentation de la liste peut être maintenu par le

Bij Ecolo is dat eenvoudig: de partij functioneert volgens het beginsel 1 lid = 1 stem. De partij zelf stelt geen lijst voor. Om verkozen te worden moeten de kandidaten dus de partijleden zien te overtuigen. Een democratische procedure binnen een partij zou haar betekenis verliezen indien ze na de stemming van de leden de volgorde kon omgooien, ook al was het om een bepaalde partijdiscipline te handhaven. Dat belet spreker niet voorstander te zijn van het feit dat de parlamentsfracties blijk moeten geven van samenhang en discipline.

Behalve bij grote uitzondering moet men op zijn fractie kunnen rekenen. Wereldschokkend klinkt dat niet. De partij is immers een vrije vereniging van burgers. Ze moet een zekere invloed kunnen uitoefenen.

Wat nu het standpunt van de andere partijen betreft, verklaart spreker geen begrip te kunnen opbrengen voor wie tegelijkertijd de afschaffing van de devolutieve werking en de invoering van de stemming bij meerderheid verdedigt. Dat komt hem zeer paradoxaal voor omdat er met een meerderheidssysteem geen keuzemogelijkheid bestaat.

Ten slotte verklaart spreker praktische bezwaren te hebben tegen het tijdstip waarop over dit voorstel wordt gestemd, dat wil zeggen zes maanden vóór de verkiezingen. De meeste partijen hebben hun lijsten al samengesteld en daarom vindt hij het ruim laat om de wetgeving nog te wijzigen vóór de eerstkomende verkiezingen.

Een lid kondigt aan dat zijn partij, de CVP, evenmin de voorliggende voorstellen kan steunen, en dit omwille van volgende redenen:

- 1) Een praktische reden, namelijk dat men op 6 maanden van de verkiezingen de spelregels niet wijzigt.
- 2) Inhoudelijk, omdat hij het huidige systeem democratischer acht dan wat voorligt.

Een kandidaat die enorm populair is, is nu steeds verkozen. In Nederland, met gesloten lijsten, gaat dat niet automatisch.

Men kan niet beweren dat het quasi-onmogelijk is verkozen te worden via een overschrijding van het kiescijfer, zonder beroep te moeten doen op de lijststemmen. In de Kamer zijn er immers op de 150 leden 27 verkozen met meer naamstemmen dan nodig was, ook al zijn er onder hen 25 lijsttrekkers.

In het Vlaams Parlement zijn er 3 leden die geen lijsttrekker waren in die situatie: de heren Tobback, Coens en Stevaert. Al de anderen halen hun stemmen door overdracht.

De vraag die zich dan stelt is of de volgorde van de lijst in stand gehouden wordt door de lijststemmen. In

biais des votes de liste. Dans notre système, on le peut probablement, parce que l'on applique le principe de cascade vers le bas. Aux Pays-Bas, le système dévolutif s'applique dans les deux sens.

Faut-il supprimer pour autant le vote en tête de liste? L'intervenant trouve que non, dans la mesure où 48% des électeurs pour la Chambre ont exprimé un vote de liste.

L'on peut conclure qu'en supprimant la possibilité de vote en tête de liste, l'on irait à l'encontre d'une option à laquelle 48% des électeurs sont favorables.

D'autre part, il y aurait également un risque à ne faire dépendre la détermination de l'ordre de présentation que du nombre de suffrages nominatifs. Cela rendrait évidemment difficile l'élection d'un candidat compétent se présentant pour la première fois. Un candidat comme M. De Grauwe, par exemple, ne serait pas élu. Il est évident que si l'on supprimait le vote en tête de liste ou son effet dévolutif, la popularité serait la première condition pour être élu.

Il existe, certes, d'autres systèmes qui sont tout à fait ouverts. Mais en fait, on ne les trouve que dans de petits pays comme Malte ou le Luxembourg, où tout le monde connaît tout le monde, si bien qu'il ne faut pas tenir compte de la notoriété en établissant le système électoral.

Il existe, par contre, d'autres systèmes qui sont plus stricts que les systèmes que nous connaissons chez nous. En poussant jusqu'au bout le raisonnement en faveur de la suppression et préconisant la désignation personnelle par l'électeur, l'on doit logiquement procéder à l'aide de circonscriptions électorales comptant un seul élu. Sinon, l'électeur aura encore plus de mal à se faire une idée de ce que sera, en définitive, l'ordre de présentation.

Au cas où les circonscriptions électorales ne compteraient qu'un seul élu, l'on se trouverait au moins devant un choix clair: il n'y aurait qu'un candidat par parti, sur lequel toute l'attention se concentrerait.

Il trouve, pour sa part, que, si l'on maintient la représentation proportionnelle dans une circonscription, il faut maintenir le système du vote de liste à effet dévolutif.

Il estime, en ce qui le concerne, que l'on pourrait éventuellement discuter, après les élections, de la suppression des listes de suppléants.

Un membre indique que le PS refuse autant que d'autres de déroger au système existant à six mois des élections. La teneur du discours des partisans des propositions témoigne d'une certaine méfiance vis-à-vis de l'électeur. Celui-ci sait en effet très bien qu'il a le choix, soit de préférer un seul candidat, soit de voter en tête de liste, ce qui revient à confirmer l'ordre de la

ons systeem is dat waarschijnlijk, omdat er een cascadeprincipe geldt naar beneden toe. In Nederland werkt de overdracht in beide richtingen.

Moet men daarom de lijststem afschaffen? Spreker meent van niet, als men bedenkt dat 48% van de kiezers voor de Kamer gebruik hebben gemaakt van een lijststem.

Daaruit kan men besluiten dat het afschaffen van de lijststem zou betekenen dat men ingaat tegen een optie die 48% van de kiezers nauw aan het hart ligt.

Anderzijds is het ook een risico het bepalen van de volgorde enkel te laten hangen van het aantal naamstemmen. Dit zal het ontegensprekelijk moeilijk maken om een bekwaam kandidaat te zien slagen bij een eerste verkiezing. Een kandidaat als de heer De Grauwe zou bijvoorbeeld niet zijn verkozen. Schaft men de lijststem af, of zijn devolutieve werking, dan is het duidelijk dat populariteit de eerste vereiste zal zijn om verkozen te worden.

Er zijn weliswaar andere systemen die volkomen open zijn. Maar eigenlijk vindt men die enkel in kleine landen zoals Malta en Luxemburg, waar iedereen iedereen kent, zodat met de notoriëteit praktisch geen rekening moet worden gehouden bij het opzetten van het kiessysteem.

Andere systemen zijn dan weer strenger dan bij ons. Als men dan toch de redenering voor de afschaffing doortrekt, namelijk de personele aanduiding door de kiezer vooropstelt, dan moet men logisch gezien werken met kiesomschrijvingen waar slechts 1 verkozen is. Zoniet is het zicht van de kiezer op de manier waarop de volgorde er uiteindelijk zal uitzien nog minder goed dan nu.

Bij kiesomschrijvingen met één verkozen is men dan tenminste voor een duidelijke keuze gesteld: er is slechts één kandidaat voor elke partij, waarop alle aandacht gericht is.

Behoudt men de evenredige vertegenwoordiging binnen een kieskring, dan moet men volgens hem de lijststem met devolutieve werking behouden.

Wat er eventueel volgens hem wel bespreekbaar zou zijn na de verkiezingen, is het afschaffen van de opvolgerslijsten.

Een lid merkt op dat de PS, evenzeer als andere partijen, weigert om, zes maanden voor de verkiezingen, af te wijken van het huidige systeem. Uit de uiteenzettingen van de voorstanders van de voorstellen blijkt een zeker wantrouwen ten opzichte van de kiezer. Die weet immers zeer goed dat hij een keuze heeft. Hij kan zijn voorkeur uitspreken voor een

liste. Il incombe aux partis démocratiques de préparer les listes, mais c'est l'électeur qui a le choix.

Après les élections de 1995 encore, l'on constate le pourcentage de votes en tête de liste suivant, par parti (voir l'annexe B):

— pour le collège francophone:

- 36 % d'électeurs PS votent en case de tête;
- 57 % d'électeurs Écolo votent en case de tête;
- 38 % d'électeurs PRL votent en case de tête;
- 32 % d'électeurs PSC votent en case de tête;

— pour le collège néerlandophone:

- 66 % d'électeurs Agalev votent en case de tête;
- 34 % d'électeurs SP votent en case de tête;
- 31 % d'électeurs VU votent en case de tête;
- 36 % d'électeurs VLD votent en case de tête;
- 36 % d'électeurs CVP votent en case de tête.

L'abolition de l'effet dévolutif du vote en tête de liste risquerait d'exacerber la rivalité entre candidats de la même liste, et augmenterait le risque de transfuges.

Un sénateur souligne qu'un parti est plus qu'une simple association de candidats et qu'il tente aussi et surtout d'atteindre à la cohérence dans sa vision de la société. Il n'est pas opportun de ne mettre l'accent que sur les individualités d'un parti, car cela incite à tout axer sur l'attention des médias.

Certes, dans le système actuel, l'électeur reste aux prises avec un sentiment de frustration, du fait que son vote personnel n'a aucune influence sur la liste. N'y a-t-il donc pas de solution intermédiaire? Sans doute, mais pour responsabiliser l'électeur, il faudrait aujourd'hui réaliser d'autres réformes qui lui paraissent plus importantes, comme l'instauration de référendums décisionnels ou la modification des circonscriptions électorales dans le sens d'une plus grande égalité entre ces circonscriptions.

La modulation de l'importance de l'effet dévolutif du vote de liste lui semble mériter une étude, notamment sur la question de savoir s'il viole ou non le principe de l'égalité.

Une membre se rallierait sans réserve à la thèse selon laquelle le système actuel donne satisfaction, si ce n'était que les diverses interventions donnent à penser que la neutralisation du vote en tête de liste favoriserait la présence de femmes au Parlement.

enkele kandidaat of hij kan een lijststem uitbrengen waardoor hij te kennen geeft dat hij het eens is met de volgorde van de kandidaten op de lijst. Het is de taak van de democratische partijen de lijsten voor te bereiden maar het is de kiezer die kiest.

Bij de verkiezingen van 1995 werd per partij het volgende percentage lijststemmen uitgebracht (zie bijlage B):

— voor het Franstalig kiescollege:

- 36 % van de PS-kiezers brengen een lijststem uit;
- 57 % van de Ecolo-kiezers brengen een lijststem uit;
- 38 % van de PRL-kiezers brengen een lijststem uit;
- 32 % van de PSC-kiezers brengen een lijststem uit;

— voor het Nederlandstalig kiescollege:

- 66 % van de Agalev-kiezers brengen een lijststem uit;
- 34 % van de SP-kiezers brengen een lijststem uit;
- 31 % van de VU-kiezers brengen een lijststem uit;
- 36 % van de VLD-kiezers brengen een lijststem uit;
- 36 % van de CVP-kiezers brengen een lijststem uit.

De afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem dreigt de rivaliteit tussen kandidaten van dezelfde lijst aan te wakkeren en doet het gevaar voor overlopers toenemen.

Een senator vestigt er de aandacht op dat een partij geen loutere vereniging is van kandidaten maar dat ze ook en voornamelijk een samenhangende stand tracht te brengen rond een maatschappijvisie. Alleen de nadruk leggen op de individuen van een partij is geen goede zaak. Dat heeft voor gevolg dat alles toegespitst wordt op media-aandacht.

Weliswaar blijft de kiezer in het bestaande systeem met een frustratie zitten, namelijk dat zijn persoonlijke stem geen invloed heeft op de lijst. Is er dan geen tussenoplossing? Wellicht wel, maar om de kiezer te responsabiliseren zijn er op dit ogenblik andere hervormingen nodig die hem belangrijker lijken, zoals het invoeren van referenda met beslissende kracht of de wijziging van de kiesomschrijvingen in de zin van meer gelijkheid tussen deze omschrijvingen.

De modulering van het belang van de devolutieve werking van de lijststem lijkt hem een studie waard, onder andere op het vlak van de al dan niet schending van het gelijkheidsbeginsel.

Een lid zou zich zonder voorbehoud aansluiten bij de stelling dat het huidig systeem voldoet, ware het niet dat de uiteenzettingen het doen voorkomen alsof de neutralisering van de lijststem de aanwezigheid van vrouwen in het Parlement zou bevorderen.

Il semble en être ainsi à première vue, mais elle signale que pour répondre à cette préoccupation, le Comité d'avis pour l'égalité des chances entre les femmes et les hommes a tenu une audition de chercheurs de la VUB. Il en est ressorti que la suppression ou la neutralisation du vote de liste n'aurait une incidence favorable sur l'élection de femmes qu'à court terme et que cette incidence s'atténuerait au fil du temps (voir le doc. Sénat, n° 1-584/1 et suivants). Le système des quotas s'est avéré plus favorable. L'effet de la suppression du vote de liste neutralise celui du système des quotas.

Ces chercheurs en déduisent qu'il vaudrait mieux utiliser l'un ou l'autre de ces moyens, mais sûrement pas les combiner. Le faire serait introduire un cheval de Troie dans le bastion des femmes.

Une autre membre indique que le PSC est favorable à la suppression de l'effet dévolutif du vote en case de tête, et ceci afin de renforcer la démocratie. Les femmes ont deux leviers pour promouvoir leurs intérêts légitimes, les quotas et la présence en ordre utile sur les listes.

Même s'il y a un tiers de femmes sur les listes, cela ne leur garantira aucunement des élues. Il faut donc qu'elles puissent occuper des places utiles, pour autant que le système électoral ne change pas.

La présente proposition, ainsi que les propositions du PSC n°s 639/1, 649/1 et 650/1 pourraient changer favorablement les données en offrant quelques chances de plus à certaines femmes de se faire élire. Elle se rend toutefois compte qu'il n'est pas opportun de lancer pareille initiative à six mois des élections. C'est la raison pour laquelle elle a introduit un amendement (n° 1) à sa propre proposition, tendant à postposer l'entrée en vigueur du système aux prochaines élections.

Elle entend répliquer aussi au reproche qu'on fait à ce système, c'est-à-dire de favoriser le populisme. Elle conteste cela et prétend que l'électeur n'est pas dupe : si le candidat qui est élu grâce à une campagne populiste ne s'avère pas être performant, il ne sera pas réélu. Il ne faut pas, selon elle, surestimer l'effet du système qu'elle propose d'introduire.

Une autre membre encore explique que le PRL est favorable à la suppression de l'effet dévolutif. Elle estime qu'un système sans vote en tête de liste est valable pour avoir fait ses preuves ailleurs qu'en Belgique. Du reste, elle ne s'oppose pas à une mise en vigueur postposée si cela permet de sauver la proposition.

Un commissaire renvoie à l'exposé de préopinants opposés à la suppression de l'effet dévolutif du vote de liste. N'oublions pas qu'en exprimant son vote,

Dit lijkt inderdaad zo op het eerste zicht, maar ze wijst erop dat, teneinde aan deze bekommernis tegemoet te komen, het Adviescomité voor gelijke kansen voor mannen en vrouwen een hoorzitting hield met VUB-vorsers. Daaruit bleek dat door het afschaffen of neutraliseren van de lijststem het effect op de verkiezing van vrouwen slechts op korte termijn gunstig zou zijn en mettertijd zou wegebben (zie Stuk Senaat, nr. 1-584/1 en volgende). De quota-regeling werd als gunstiger ervaren. Bij het afschaffen van de lijststem neutraliseert het effect daarvan dat van de quotaregeling.

Daaruit besluiten deze vorsers dat het beter ware het ene of het andere middel aan te wenden, maar ze zeker niet te combineren. Dit laatste zou op termijn een paard van Troje worden voor de vrouwen.

Een ander lid merkt op dat de PSC voorstander is van de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem ten einde de democratie te verstevigen. De vrouwen beschikken over twee hefboomen om hun gewettigde belangen te behartigen: de quota en de aanwezigheid op verkiesbare plaatsen.

Zelfs al is een derde van de plaatsen toegewezen aan vrouwen dan nog is de verkiezing van vrouwen niet gewaarborgd. Wanneer het kiesstelsel ongewijzigd blijft, is het absoluut nodig dat zij op verkiesbare plaatsen staan.

Dit voorstel, alsmede de PSC-voorstellen nrs. 639/1, 649/1 en 650/1, zouden de resultaten in gunstige zin kunnen wijzigen waarbij sommige vrouwen enkele bijkomende kansen geboden worden om verkozen te worden. Het lid beseft evenwel dat het niet opportuun is een dergelijk initiatief zes maanden voor de verkiezingen te nemen. Daarom heeft zij op haar eigen voorstel een amendement ingediend (nr. 1) dat ertoe strekt de inwerkingtreding uit te stellen tot de volgende verkiezingen.

Zij wil ook reageren op het verwijt dat deze regeling treft, dat wil zeggen de bevordering van populisme. Zij betwist dat en beweert dat de kiezer zeker niet het slachtoffer wordt van deze regeling: indien de kandidaat die verkozen wordt dank zij een populistische campagne niet waard blijkt te zijn, zal hij niet opnieuw verkozen worden. Men mag volgens haar het effect van het stelsel dat zij voorstelt, niet overschatten.

Nog een ander lid legt uit dat de PRL voorstander is van de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem. Zij is van mening dat een systeem zonder lijststem waardevol is want dat het dat al buiten België bewezen heeft. Zij kant zich verder niet tegen een uitgestelde inwerkingtreding indien daardoor het voorstel gered kan worden.

Een lid verwijst naar de uiteenzetting van vorige sprekers die gekant zijn tegen de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem. Men mag nooit

l'électeur peut déjà aujourd'hui tenter de modifier le classement. Le choix qu'il a ainsi répondu à la prise de conscience de la population et de l'électeur.

Il peut actuellement voter de trois façons :

- voter pour le candidat, ce qui signifie implicitement une voix pour le parti;
- voter pour différents candidats, ce qui, à l'heure actuelle, est assimilé à un vote de liste;
- émettre un vote de liste: dans ce cas, il dit approuver l'ordre de présentation.

Vue sous cet angle, la neutralisation du vote de liste signifierait que l'on sous-estime l'électeur conscient. Le SP plaide carrément pour le maintien du système du vote de liste.

Un sénateur critique vivement le sophisme du préopinant. Le vote de liste n'est absolument pas un système pertinent pour l'électeur conscient. Il a plutôt l'impression que ce système sied aux électeurs pressés, qui ne doivent pas de la sorte se poser trop de questions sur l'ordre de présentation des candidats.

Si un électeur n'apprécie aucun des candidats d'une liste et émet malgré tout un vote de liste, on peut en déduire non pas qu'il approuve une mauvaise constitution de la liste, mais tout au plus qu'il approuve le parti.

Malgré toutes les explications contraires possibles, une minorité de dirigeants de parti déterminent actuellement *de facto*, en dressant les listes, qui accédera au Parlement dans les six mois.

En 1995, 56% de votes préférentiels ont été émis aux élections pour le Sénat, contre 51,8% en 1971. Il y a donc une nette tendance à un plus grand nombre de votes préférentiels. Il est évident que sans le vote de liste, le résultat serait tout autre.

Bien entendu, on pourrait également intervenir dans le système des chiffres d'éligibilité, mais pareille intervention est moins fondamentale lorsqu'on sait que dans certains partis, il subsiste, déduction faite des votes de liste, moins de 40% des électeurs désireux de modifier les listes de candidats.

Au vu des commentaires de certains sénateurs, il se demande ce qui est le plus démocratique: que le parti décide? Assurément pas. C'est le citoyen qui doit décider.

À quoi sert alors un parti? À formuler une idéologie commune, à animer des participations aux gouvernements, à rédiger un programme.

Il ne voit jusqu'ici qu'une seule explication au vote de liste, et c'est celle qui en a été donnée en 1899 déjà lors de son introduction: il s'agit d'imposer une disci-

vergeten dat de kiezer, bij het uitbrengen van zijn stem, nu ook al kan proberen de rangschikking te veranderen. De keuze die aldus heeft, komt tegemoet aan de bewustwording van de bevolking en de kiezer.

Hij kan nu stemmen op drie wijzen :

- een stem op kandidaat uitbrengen, wat impliciet een stem voor de partij betekent;
- een stem uitbrengen op verschillende kandidaten, wat heden ten dage als een lijststem wordt geteld;
- een lijststem uitbrengen: in dat geval geeft hij te kennen dat hij met de volgorde instemt.

Aldus gezien zou het neutraliseren van de lijststem betekenen dat men de bewuste kiezer onderschat. De SP pleit onomwonden voor het behoud van de kopstem.

Een senator hekelt het sofisme van vorige spreker. De kopstem is helemaal geen systeem voor de bewuste kiezer. Hij heeft eerder de indruk dat de kopstem een systeem is voor gehaaste kiezers, die zich dan niet te veel vragen moeten stellen over de rangorde van de kandidaten.

Wanneer een kiezer geen enkele kandidaat van een lijst goedvindt en toch een kopstem uitbrengt, kan men daaruit niet afleiden dat hij een slechte samenstelling van de lijst goedkeurt, maar hooguit dat hij de partij goedvindt.

Ondanks alle mogelijke andersluidende uitleg bepaalt *de facto* heden ten dage een minderheid van partij-instanties via het opstellen van de lijsten wie er binnen zes maanden in het Parlement komt.

In 1995 waren er voor de Senaatsverkiezingen 56% voorkeurstemmen, tegen 51,8% in 1971. Er is dus een duidelijke tendens naar meer voorkeurstemmen. Het is evident dat zonder de lijststem de uitslag er gans anders zou uitzien.

Uiteraard zou men ook in het systeem der verkiesbaarheidscijfers kunnen ingrijpen, maar zulke ingreep is minder fundamenteel, als men weet dat in bepaalde partijen minder dan 40% van de kiezers overschieten na aftrek van de lijststemmen, om de kandidatenlijsten te wijzigen.

In acht genomen de commentaar van sommige senatoren, vraagt hij zich af wat het meest democratische is: dat de partij beslist? Zeker niet. Het is de burger die moet beslissen.

Waartoe dient dan een partij? Deze dient om een gezamenlijke ideologie te formuleren, om regeringsdeelnames te animeren, om een programma op te stellen.

Hij ziet tot nog toe maar één uitleg voor de lijststem: het is deze die in december 1899 bij de invoering ervan al werd gegeven, namelijk het opleggen van

plaine de parti. En neutralisant le vote de liste, on encouragerait les partis à se consacrer davantage à leur rôle essentiel. On a tort de dénigrer la popularité. Comment être élu sans elle ? Ceux qui affirment qu'on doit mettre en avant les plus intelligents prônent en fait une méritocratie.

Un parlement démocratique est au fond un mélange varié de gens populaires. Il s'agit en définitive toujours d'obtenir une majorité.

Si on considère que le système actuel favorise la méritocratie, force est de constater alors qu'il ne fonctionne pas convenablement.

Sur les 27 députés précités, qui ont été élus à la Chambre avec suffisamment de voix pour ne pas devoir faire appel aux votes de liste, 2 seulement ne sont pas têtes de liste. Au Parlement flamand, ils ne sont que trois à avoir été élus en dehors des préférences de liste.

En ce qui concerne les têtes de liste, on peut en outre penser que s'ils avaient figuré à une place moins intéressante, ils n'auraient pas été élus. Dans ce cas, une quinzaine de candidats tout au plus sur 150 auraient été élus nominativement, les autres ne faisant que profiter des votes de liste.

L'orateur tient à rappeler que le VLD ne souhaite pas supprimer le vote de liste et qu'il a envisagé également de modifier le système d'éligibilité. Le VLD souscrit à tout ce qui peut promouvoir la démocratie.

Notre système actuel freine la démocratie citoyenne jusqu'à l'absurde : l'effet dévolutif du vote de liste profite même aux candidats non élus classés après le dernier candidat éligible.

Si on contestait malgré tout la neutralisation intégrale, il pourrait éventuellement se satisfaire de la proposition alternative formulée précédemment de pondérer ou de moduler le vote de liste, qui ne jouerait par exemple que pour la première place ou tout au plus jusqu'à la deuxième.

Par rapport à la critique relative au manque de logique interne de sa piste de réflexion, l'intervenant est tout disposé à aller jusqu'à un système majoritaire. Et il veut bien envisager également l'élection directe du pouvoir exécutif comme l'a proposé le professeur De Wachter.

Quant à la critique relative à la disparité des arrondissements électoraux, il rappelle que leur nombre a été ramené en Flandre de 17 à 11. Il ne voit pas très bien le rapport entre une tendance à l'augmentation du nombre des arrondissements et le débat sur le vote de liste. Indépendamment de cela, il n'en voit pas l'intérêt.

partijtucht. Het neutraliseren van de lijststem zou er toe bijdragen dat de partijen meer hun essentiële rol gingen spelen. Het is verkeerd de populariteit als onheus te bestempelen. Hoe kan men anders verkozen worden? Degenen die beweren dat de meest intelligenten moeten worden vooruitgeschoven, streven in feite naar een meritocratie.

Een democratisch parlement is nu eenmaal de resultante van een bonte mengeling van populaire mensen. Het gaat er tenslotte steeds om een meerderheid te bekomen.

Indien men ervan uitgaat dat het huidig systeem meer aanleunt bij de meritocratie, dan moet men vaststellen dat het systeem niet naar behoren werkt.

Van de zoëven geciteerde 27 volksvertegenwoordigers die in de Kamer zijn gekozen met een voldoende aantal stemmen zonder beroep te moeten doen op de lijststemmen, zijn er slechts twee geen lijsttrekkers. In het Vlaams Parlement zijn er slechts drie buiten de lijstpreferenties verkozen.

Van de lijsttrekkers mag men bovendien aannemen dat, mochten ze op een minder interessante plaats staan, ze niet verkozen zouden zijn. In dat laatste geval zouden er hooguit een vijftiental op 150 nominatief gekozen zijn. De rest profiteert enkel van de lijststemmen.

Er weze aan herinnerd dat de VLD de lijststem niet wenst af te schaffen, en dat ze ook overwogen heeft te sleutelen aan het verkiesbaarheidsstelsel. Alles wat de democratie bevordert, draagt haar goedkeuring weg.

Ons huidig systeem hindert de democratie van de burgers tot in het absurde toe : zo werkt de devolutive kracht van de lijststem zelfs door ten voordele van niet-verkozenen die na de laatste verkiesbare kandidaat zijn gerangschikt.

Als men dan toch de volledige neutralisering zou betwisten, zou hij eventueel nog vrede kunnen nemen met een eerder geformuleerd alternatief, namelijk de ponderatie of de modulering van de lijststem, die bijvoorbeeld zou doorwerken tot de eerste of maximaal de tweede plaats.

Om tegemoet te komen aan de kritiek van gebrek aan interne logica van zijn denkpiste, wil hij gerust de lijn doortrekken naar een meerderheidsstelsel toe. En hij wil ook de rechtstreekse verkiezing van de uitvoerende macht overwegen, zoals voorgesteld door professor De Wachter.

Ingaande op de kritiek van de dispariteit van de kiesarrondissementen, herinnert hij eraan dat hun aantal in Vlaanderen werd herleid van 17 naar 11. Hij ziet niet goed het verband in tussen een trend naar vermeerdering van de arrondissementen en het debat over de lijststemmen. Afgezien daarvan ziet hij geen heil in een vermeerdering.

L'intervenant est étonné de la réaction négative de certaines sénatrices. Il pensait qu'il s'agirait de faire entrer au Parlement les femmes qui obtiennent un nombre de voix supérieur au chiffre électoral.

Le système actuel (1/3 de femmes sur la liste) ne peuvent avantager que certaines femmes ayant obtenu juste trop peu de voix, et à condition qu'elles aient occupé une bonne place.

La neutralisation du vote de liste aurait un effet direct.

La personnalisation des campagnes ne peut constituer un empêchement; elle est d'ores et déjà une réalité, même dans le cas d'Agalev qui y est en principe opposé. Il existe un moyen approprié pour remédier à ce problème, il suffit de limiter les fonds affectés à de telles campagnes. L'intervenant rappelle que les candidats mal placés sont doublement sanctionnés: d'abord parce qu'ils ne peuvent pas bénéficier du vote en tête de liste, ensuite parce qu'ils sont pénalisés financièrement sur le plan des dépenses électorales.

Ce système ne peut qu'empêcher des nouveaux venus de se profiler. On peut décider dès maintenant d'aligner toutes les dépenses des candidats.

Il est un peu facile d'objecter que l'initiative intervient un peu tard dans la législature: les propositions datent de 1997, mais on en a systématiquement retardé l'examen.

Un sénateur concède que le débat sur cette question n'est pas facile, y compris au sein de son propre parti. Un grand nombre de gens croient encore dans la valeur du choix fait délibérément pour un parti en tant que tel.

D'où l'idée de conserver le vote de liste, mais d'en neutraliser l'effet sur l'attribution des sièges.

Dans cette optique, l'approbation implicite du classement exprimée par le vote de liste doit être considérée comme une voix apportée à tous les candidats, de sorte que le classement n'en est pas modifié.

La neutralisation du vote de liste paraît également s'indiquer depuis qu'il est possible d'exprimer plusieurs votes nominatifs, vu que, dans ce cas, le vote est interprété comme un vote de liste, ce qui a pour effet d'annuler les votes nominatifs. L'intervenant accepte en revanche l'idée que la liste est un moyen de mettre en avant certains candidats depuis l'intérieur du parti.

L'inconvénient du système actuel est que le parti détermine non seulement la composition de la liste, mais aussi *ipso facto* le résultat des élections.

La composition du Parlement est ainsi déterminée à 95% au moment où les listes électorales sont constituées, comme l'a expliqué récemment un hebdomadaire.

Het negatief standpunt van sommige vrouwelijke senatoren verbaast hem. Hij dacht dat het erom zou gaan de vrouwen in het parlement te halen die meer stemmen halen dan het kiescijfer.

Het actueel systeem (1/3 vrouwen op de lijst) kan enkel maar sommige vrouwen bevoordelen die net niet genoeg stemmen hadden, en voor zover ze op een goede plaats stonden.

Bij neutralisering van de lijststem, heeft men een direct effect.

De personalisering van de campagnes kan geen beletsel zijn; ze is nu reeds het geval, zelfs voor Agalev, dat er in principe tegen is. Voor zulke problematiek bestaat er een geëigende oplossing, namelijk de geldmiddelen voor zulke campagnes beperken. Hij herinnert eraan dat de slecht geplaatsten dubbel gesanctioneerd zijn: vooreerst omdat ze niet kunnen genieten van de kopstem, en vervolgens omdat ze daar boven op nog financieel gestraft worden qua verkiezingsuitgaven.

Dit systeem kan niet anders dan nieuwe krachten te verhinderen zich te profileren. Men kan nu onmiddellijk beslissen alle uitgaven voor de kandidaten gelijk te schakelen.

De kritiek dat het voorstel wat laat op de zittingstijd komt, is al te gemakkelijk: de voorstellen dateren van 1997, maar hun behandeling werd systematisch op de lange baan geschoven.

Een senator geeft toe dat het debat over deze kwestie niet vanzelfsprekend is, en dat het ook in zijn eigen partij geen evident thema was. Veel mensen geloven nog in de waarde van een bewuste keuze voor de partij als zodanig.

Daarom is de idee gegroeid om de lijststem te bewaren, doch ze te neutraliseren bij de toewijzing van de zetels.

In die optiek dient een impliciete goedkeuring van de volgorde bij een lijststem gezien te worden als een stem uitgebracht voor alle kandidaten, zodat de rangorde door zulke stem niet gewijzigd wordt.

Het neutraliseren van de lijststem lijkt ook aangewezen, sinds het uitbrengen van meer dan één naamstem mogelijk is, vermits in dat geval zulk een stem als een lijststem wordt geïnterpreteerd. Daardoor gaan deze naamstemmen verloren. Hij aanvaardt wel de idee dat de lijst een middel is om bepaalde kandidaten vanuit de partij naar voor te schuiven.

Het nadeel met het huidig systeem is dat de partij niet enkel de samenstelling bepaalt van de lijst, maar *ipso facto* ook de uitslag.

Daardoor wordt, zoals onlangs in een weekblad beschreven, de samenstelling van het Parlement voor 95% bepaald op het ogenblik van de samenstelling van die lijst.

Il est convaincu que la neutralisation du vote de liste, n'aura pas nécessairement pour effet que les personnes les mieux placées ne seront plus élues. Le fait d'occuper une bonne place sur une liste est toujours avantageux, dans la mesure où l'on attire l'attention des électeurs et où la majeure partie des budgets publicitaires est attribuée aux premiers de liste.

Il importe, même s'il n'y a pas de consensus pour associer directement l'électeur par un référendum au processus décisionnel, que l'on ait au moins la volonté de lui accorder clairement le droit d'exercer une influence sur la désignation de ceux qui vont le représenter.

Si nécessaire, l'on pourrait avoir recours à une solution intermédiaire, dont il a déjà été question comme la neutralisation partielle du vote de liste, par exemple pour ce qui est de la dernière partie des places.

Un membre estime que l'intervenant précédent va un peu trop loin dans son analyse: le système actuel a été conçu intelligemment.

Il ne faut pas oublier que plus de 80% des votes nominatifs ont été destinés à des candidats en tête de liste lors des dernières élections au Sénat. Comment les 20% restants des votes auraient-ils pu favoriser des candidats placés plus bas sur les listes?

Selon un autre membre, il y a aussi bien des électeurs désinvoltes qui votent en tête de liste que des électeurs désinvoltes qui émettent des votes nominatifs.

Mais on ne saurait priver du droit d'émettre un vote de liste l'électeur qui souhaite résolument le faire (or, il y en a, comme l'indiquent les chiffres qui ont été communiqués).

Le préopinant confirme qu'il y a de tels électeurs et il ajoute que ceux-ci votent de la sorte, parce qu'ils ont confiance dans le parti en question.

Un sénateur réplique que ce n'est pas un argument suffisant pour refuser la neutralisation. Nombre d'électeurs votent en tête de liste parce qu'ils savent qu'il ne sert à rien d'émettre un vote nominatif. Il n'empêche que l'électeur a de plus en plus tendance à exprimer un vote de préférence.

La question essentielle est de savoir si, lors des élections, toutes les voix sont équivalentes. Selon lui, la réponse ne peut être que négative, étant donné l'effet dévolutif qu'ont les votes en tête de liste.

Le problème vient, dans la discussion actuelle, de ce que peu de personnes sont disposées à adopter un point de vue rationnel, même pour l'avenir.

Le même sénateur tient à souligner une nouvelle fois qu'une des propositions n'est qu'une transposition au niveau des administrations locales des propositions de neutralisation du vote de liste aux niveaux fédéral, régional et communautaire.

Hij is ervan overtuigd dat na de neutralisering van de lijststem het effect op de rangorde niet ipso facto tot gevolg zal hebben dat de best geplaatsten niet meer verkozen worden. Een goede plaats op de lijst is nog altijd een goede focus voor de kiezers. Bovendien wordt dit gunstig effect nog versterkt door de toewijzing van het overgrote deel van de reclamebudgetten aan de eerste van de lijst.

Het punt is dat, nu er zelfs geen consensus is om via referendum de kiezer rechtstreeks te betrekken bij de besluitvorming, men dan het minimum aan bereidheid moet opbrengen om hem tenminste een duidelijk recht te geven om een invloed te hebben op de aanduiding van degenen die hem zullen vertegenwoordigen.

Desnoods is een reeds gehoorde tussenoplossing nog mogelijk, zoals het slechts gedeeltelijk neutraliseren van de lijststemmen, bijvoorbeeld voor de laatste helft van de plaatsen.

Een lid is van mening dat vorige spreker het iets te ver drijft bij zijn analyse: het bestaande systeem is verstandig opgevat.

Men vergeet niet dat meer dan 80% van de naamstemmen voor de lijsttrekkers bestemd was voor de laatste verkiezingen voor de Senaat. Hoe hadden de 20% overige stemmen dan lager geplaatste kandidaten kunnen doen opschuiven?

Een ander lid beweert dat men onbewuste kiezers heeft zowel hij de kop- als bij de naamstemmen.

Maar als de kiezer bewust gebruik wil maken van de lijststem (zoals dit nu het geval is blijkens de eerder meegedeelde cijfers), dan mag men hem dat recht niet ontnemen.

Vorige spreker beaamt dit en stelt dat de kiezers welbewust een lijststem uitbrengen omdat ze nu eenmaal vertrouwen hebben in de partij.

Een senator repliceert hierop dat dit geen afdoend argument is om de neutralisering te weigeren. Velen van hen brengen ook een lijststem uit omdat ze weten dat een naamstem toch niets oplevert. Dit neemt niet weg dat het stemmen via voorkeurstemmen in de lift zit.

De essentiële vraag bij verkiezingen is of elke stem evenwaardig is. Het antwoord kan volgens hem, gezien de devolutieve werking van de lijststemmen, alleen maar negatief zijn.

Het pijnlijke bij de huidige bespreking is dat weinigen bereid zijn om, zelfs naar de toekomst toe, enig beredeneerd standpunt in te nemen.

Dezelfde senator staat erop nogmaals het feit te onderstrepen dat één van de voorstellen slechts een omzetting is naar de lokale besturen toe van de voorstellen tot neutralisering van de lijststem op federaal, gewestelijk en gemeenschapsniveau.

Cette proposition ne traite qu'un aspect des nombreuses facettes de la responsabilisation des citoyens qu'à abordées son parti: en 1995, une proposition de vote panaché avait également été déposée.

Toutes ces propositions sont d'autant plus acceptables qu'il s'agit d'un niveau administratif inférieur. Les voter honorerait la commission, même si l'entrée en vigueur n'intervenait qu'après les prochaines élections.

Le préopinant signale que l'auteur a surestimé l'incidence de la neutralisation. Il y a dès maintenant beaucoup plus d'élus directs non-têtes de liste au niveau communal qu'à un niveau plus élevé.

Et de faire observer que dans sa commune, seuls 2 des 12 élus de sa liste ont bénéficié des votes de liste.

Un sénateur est surpris de constater que les intervenants ne parlent en l'occurrence que de listes. Le mot «programme» n'a pas encore été prononcé. Au Vlaams Blok, le problème des listes ne se pose pas en tant que tel. Seul le programme est déterminant. Tous ceux qui figurent sur la liste sont invités à signer une déclaration de principes du parti. Celle-ci implique une série d'obligations. Celui qui n'est pas d'accord avec ces obligations et avec leurs conséquences pour ce qui est de la composition de la liste doit se retirer.

Un commissaire se demande pourquoi on fait tant d'histoires à ce sujet, puisque l'adoption de la proposition ne changerait quand même pas grand-chose.

Un autre commissaire prétend que c'est pour tenir compte de certains électeurs qui souhaitent encore émettre un vote de liste.

Le préopinant lui répond qu'il ne faut pas se faire d'illusions: celui qui émet un vote de liste vote, en principe, pour un parti, et non parce qu'il trouve un ordre de présentation intéressant.

Le ministre prétend que rien n'était ces propos.

L'intervenant précédent réplique que si le ministre a des doutes, il ferait mieux de faire exécuter une étude scientifique sur ce sujet. Les hommes politiques de terrain peuvent toutefois constater clairement, à la lumière de leurs conversations avec l'homme de la rue, que celui-ci n'a pas une idée précise de l'incidence de son vote de liste sur l'ordre des candidats.

Le ministre n'est pas opposé à une quelconque étude, mais il n'appartient en tout cas pas au ministère de l'Intérieur de commander de telles études.

Pour cela, l'intervenant peut, le cas échéant, s'adresser aux universités.

Un membre souligne que la complaisance avec laquelle on balaie d'un revers de la main les proposi-

Dit voorstel behandelt maar één aspect van de vele facetten tot responsabilisering van de burgers die door zijn partij zijn aangesneden: in 1995 werd ook een voorstel ingediend tot bontstemmen.

Al deze voorstellen zijn des te meer aanvaardbaar naarmate het gaat om een lager bestuursniveau. Het zou de commissie sieren deze goed te keuren, zelfs al treden ze slechts in werking na de komende verkiezingen.

Vorige spreker wijst erop dat de indiener het effect van de neutralisering overschat. Reeds nu zijn er veel meer rechtstreeks verkozenen buiten de eerst geplaatsten op gemeentelijk vlak, dan op hoger niveau.

Spreker merkt op dat in zijn gemeente van de 12 verkozenen van zijn lijst, er slechts 2 zijn die genoten van de lijststemmen.

Een senator is verwonderd vast te stellen dat iedereen hier slechts spreekt over lijsten. Het woord programma's is hier nog niet gevallen. In het Vlaams Blok stelt het probleem van de lijst zich niet als zodanig. Alleen het programma is doorslaggevend. Iedereen die op de lijst voorkomt wordt uitgenodigd de beginselverklaring van de partij te ondertekenen. Dat houdt zekere verplichtingen in. Wie daarmee, en met de consequenties voor de samenstelling van de lijst niet akkoord kan gaan, moet zich terugtrekken.

Een lid vraagt zich af waarom hier zoveel problemen worden gemaakt, als het aannemen van het voorstel toch niet veel verschil zou uitmaken.

Een ander lid beweert dat dit zo is om bepaalde kiezers tegemoet te komen die nog een lijststem willen uitbrengen.

Vorige spreker antwoordt hierop dat men zich niets moet voorspiegelen: iemand die een lijststem uitbrengt stemt in principe voor een partij, en doet dit niet omdat hij een bepaalde volgorde interessant vindt.

De minister beweert dat niets deze uitspraak staft.

Vorige spreker repliceert hierop dat, indien de minister twijfelt, hij beter een wetenschappelijke studie hierover zou laten maken. Het is echter voor politici die in de praktijk staan duidelijk waarneembaar uit gesprekken met de man in de straat dat deze weinig zicht heeft op de gevolgen van zijn lijststem op de volgorde van de kandidaten.

De minister is niet gekant tegen enige studie, maar het is alleszins niet de taak van het ministerie van Binnenlandse Zaken, zulke studies te bestellen.

De spreker kan zich desgevallend daarvoor wenden tot universiteiten.

Een lid benadrukt dat het ontstellend is met welk gemak de voorstellen tot neutralisering van de lijst-

tions de neutralisation du vote de liste est consternante, si l'on sait qu'il s'agit là d'une tentative en vue de trouver un compromis.

Le ministre estime que c'est justement pour cette raison que l'ensemble est illogique et, dès lors, insatisfaisant.

stem worden weggewimpeld, als men weet dat het een eerlijke poging is om een compromis te vinden.

De minister vindt dat het daarom juist a-logisch is en bijgevolg niet bevredigend.

IV. DISCUSSION DES ARTICLES ET VOTE

A. Proposition de loi n° 1-600/1 modifiant la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'État en vue de neutraliser le vote de liste et la distinction entre candidats-titulaires et candidats-suppléants aux élections pour le Conseil de la Région wallonne et le Parlement flamand (de M. Coveliers et consorts)

Article 1er

L'article est rejeté par 8 voix contre 3.

Article 2

Un des auteurs signale que le but de l'article est de remplacer le système des listes de suppléants par un système comparable à celui qui est utilisé pour les élections communales, dans lequel le candidat non élu le mieux classé devient automatiquement suppléant.

Toutefois, dans pareil système, il faut prévoir suffisamment de suppléants. L'on propose de fixer leur nombre au double du nombre de places à attribuer.

La suppléance a nettement gagné en importance depuis que l'on a interdit le cumul d'un mandat parlementaire et d'une fonction ministérielle.

Une membre dit souscrire à la proposition. Elle estime que, pour l'électeur il y a un avantage supplémentaire à pouvoir choisir entre un grand nombre de candidats.

Un autre membre constate qu'en général, les élections communales ont meilleure réputation dans la population et que cela se traduit notamment par un nombre nettement inférieur de votes non valables et de votes de protestation.

Il faut probablement en chercher la raison principale dans le fait que l'électeur ressent plus directement l'effet des élections communales. Mais il y a également des raisons objectives :

- il n'y a pas de suppléants à part;
- l'électeur sait que son vote de préférence a un effet.

L'on peut, dès lors, comprendre que l'électeur se détourne des élections fédérales dans le cadre desquelles ces éléments n'existent pas. C'est pourquoi il plaide notamment en faveur de l'article proposé.

Un sénateur trouve que l'inconvénient de ce système est que l'on ne saura plus qui est destiné à être suppléant. Ce sera une loterie.

IV. ARTIKELSGEWIJZEBESPREKING EN STEMMING

A. Wetsvoorstel nr. 1-600/1 tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur, met het oog op het neutraliseren van de lijststem en het onderscheid tussen kandidaat-titularissen en kandidaat-opvolgers bij de verkiezingen voor het Vlaamse Parlement en de Waalse Gewestraad (van de heer Coveliers, c.s.)

Artikel 1

Het artikel wordt verworpen met 8 stemmen tegen 3.

Artikel 2

Een indiener geeft te kennen dat het de bedoeling van dit artikel is het systeem van de opvolgerslijsten te vervangen door een systeem vergelijkbaar met dat van de gemeenteraadsverkiezingen, waarbij de best gerangschikte niet-verkozen kandidaat automatisch opvolger wordt.

Het gevolg van dergelijk systeem is wel dat er voldoende «opvolgers» moeten worden voorzien. Er wordt voorgesteld hun aantal te voorzien op het dubbele van het aantal te begeven plaatsen.

Het belang van de opvolging is sterk toegenomen sinds de cumul van een parlementair mandaat met een ministerambt werd verboden.

Een lid gaat akkoord met het voorstel. Ze vindt het voor de kiezer een bijkomend voordeel te beschikken over een ruimere reeks kandidaten.

Een ander lid stelt vast dat in het algemeen de gemeenteraadsverkiezingen bij de bevolking beter aangeschreven staan. Dit uit zich bijvoorbeeld door een veel lager aantal ongeldige en proteststemmen.

Wellicht is dat te verklaren doordat de impact ervan «korter bij het bed is». Er zijn ook objectieve redenen :

- er zijn geen aparte opvolgers;
- de kiezer weet dat zijn voorkeurstem effect heeft.

Het is dan ook begrijpelijk dat bij de federale verkiezingen, waar deze elementen niet bestaan, de kiezer zich afwendt. Daarom pleit hij onder andere voor dit voorstel van artikel.

Volgens een senator is het nadeel van deze regeling dat niemand nog zal weten wie opvolger zal zijn. Dit wordt een echte loterij.

Une membre explique qu'elle est d'accord sur le principe de l'article 2, mais que le PSC a prévu un nombre supérieur de candidats, soit 1/3 de plus que le nombre de sièges à pourvoir.

L'article est rejeté par 7 voix contre 3 et 1 abstention.

Articles 3 à 6

Ces articles sont rejetés par 8 voix contre 4.

Articles 7 à 11

Ces articles sont devenus sans objet par le rejet des articles précédents.

Vote sur l'ensemble

L'ensemble de la proposition a été rejeté par 8 voix contre 4.

B. Proposition de loi n° 1-601/1 modifiant la loi du 19 octobre 1921 organique des élections provinciales et la loi électorale communale coordonnée le 4 août 1932, en vue de neutraliser le vote de liste (de M. Anciaux et consorts)

Article 1er

Cet article est rejeté par 8 voix contre 4.

Article 2

L'article est rejeté par 7 voix contre 4 et 1 abstention.

Article 3

L'article est rejeté par 7 voix contre 3 et 2 abstentions.

Articles 4 à 14

Ces articles sont rejetés par 7 voix contre 4 et 1 abstention.

Vote sur l'ensemble

L'ensemble de la proposition a été rejeté par 7 voix contre 4 et 1 abstention.

Een lid verklaart dat zij het eens is met het beginsel in artikel 2, maar dat de PSC de voorkeur geeft aan een hoger aantal kandidaten, nl. 1/3 meer dan het aantal te begeven plaatsen.

Het artikel wordt verworpen met 7 stemmen tegen 3, bij 1 onthouding.

Artikelen 3 tot 6

Deze artikelen worden verworpen met 8 stemmen tegen 4.

Artikelen 7 tot 11

Deze artikelen vervallen door de verwerping van de voorgaande artikelen.

Stemming over het geheel

Het geheel van het voorstel wordt verworpen met 8 stemmen tegen 4.

B. Wetsvoorstel nr. 1-601/1 tot wijziging van de wet van 19 oktober 1921 tot regeling van de provincieraadsverkiezingen en van de gemeentekieswet, gecoördineerd op 4 augustus 1932, met het oog op het neutraliseren van de lijststem (van de heer Anciaux c.s.)

Artikel 1

Dit artikel wordt verworpen met 8 stemmen tegen 4.

Artikel 2

Het artikel wordt verworpen met 7 stemmen tegen 4, bij 1 onthouding.

Artikel 3

Het artikel wordt verworpen met 7 stemmen tegen 3, bij 2 onthoudingen.

Artikelen 4 tot 14

Deze artikelen worden verworpen met 7 stemmen tegen 4, bij 1 onthouding.

Stemming over het geheel

Het geheel van het voorstel wordt verworpen met 7 stemmen tegen 4, bij 1 onthouding.

C. Proposition de loi n° 1-639/1 modifiant le Code électoral, en vue de supprimer l'effet dévolutif de la case de tête et les listes des suppléants aux élections législatives (de M. Nothomb et Mme Milquet)

Vote sur les articles

Les articles 1er à 19 sont rejetés par 8 voix contre 4 et 1 abstention.

Comme l'ensemble des articles de la proposition ont été rejetés, l'amendement n° 1 n'a plus de raison d'être.

Vote sur l'ensemble

L'ensemble de la proposition a été rejeté par 8 voix contre 4 et 1 abstention.

D. Proposition de loi n° 1-649/1 modifiant la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'État, en vue de supprimer l'effet dévolutif de la case de tête et les listes des suppléants aux élections pour les parlements wallon et flamand (de M. Nothomb et Mme Milquet)

En raison du rejet de la proposition n° 1-600/1, la proposition jointe, qui avait le même objet, perd sa raison d'être.

E. Proposition de loi n° 1-650/1 modifiant la loi du 12 janvier 1989 réglant les modalités de l'élection du Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale, en vue de supprimer l'effet dévolutif de la case de tête et les listes des suppléants (de M. Nothomb et Mme Milquet)

Vote sur les articles

Articles 1er et 2

Ces articles sont rejetés par 8 voix contre 4 et 1 abstention.

Articles 3 à 12

Ces articles deviennent sans objet à la suite de l'adoption de l'article 2.

Vote sur l'ensemble

L'ensemble de la proposition a été rejeté par 8 voix contre 4 et 1 abstention.

C. Wetsvoorstel nr. 1-639/1 tot wijziging van het Kieswetboek met het oog op de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem en van de lijstenvankandidaat-opvolgersbijdepartementsverkiezingen (van de heer Nothomb en mevrouw Milquet)

Artikelsgewijze stemming

De artikelen 1 tot en met 19 worden verworpen met 8 stemmen tegen 4 bij 1 onthouding.

Door de verwerping van alle artikelen van het voorstel, vervalt het amendement nr. 1 bij gebrek aan voorwerp.

Stemming over het geheel

Het geheel van het voorstel wordt verworpen met 8 stemmen tegen 4 bij 1 onthouding.

D. Wetsvoorstel nr. 1-649/1 tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993 ter vervulling van de federale staatsstructuur, met het oog op de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem en van de lijstenvankandidaat-opvolgers bij de verkiezingen van het Vlaamse en het Waalse Parlement (van de heer Nothomb en mevrouw Milquet)

Door de verwerping van het wetsvoorstel nr. 1-600/1, vervalt dit toegevoegd voorstel met dezelfde doelstelling.

E. Wetsvoorstel nr. 1-650/1 tot wijziging van de wet van 12 januari 1989 tot regeling van de wijze waarop de Brusselse Hoofdstedelijke Raad wordt verkozen, met het oog op de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem en van de lijstenvankandidaat-opvolgers (van de heer Nothomb en mevrouw Milquet)

Artikelsgewijze stemming

Artikelen 1 en 2

Deze artikelen worden verworpen met 8 stemmen tegen 4, bij 1 onthouding.

Artikelen 3 tot 12

Deze artikelen vervallen door de aanneming van artikel 2, bij gebrek aan voorwerp.

Stemming over het geheel

Het voorstel in zijn geheel wordt verworpen met 8 stemmen tegen 4, bij 1 onthouding.

Comme la proposition a été rejetée, l'amendement n° 1 perd sa raison d'être.

F. Proposition de loi n° 1-1150/1 neutralisant le vote de liste et supprimant la distinction entre candidats titulaires et candidats suppléants lors des élections législatives (de Mme Leduc et consorts)

Cette proposition jointe perd sa raison d'être par suite du rejet de la proposition n° 1-639/1 modifiant le Code électoral, en vue de supprimer l'effet dévolutif de la case de tête et les listes des suppléants aux élections législatives, qui avait le même objet.

Door de verwerping van het voorstel, vervalt het amendement nr. 1.

F. Wetsvoorstel nr. 1-1150/1 tot neutralisering van de lijststem en opheffing van het onderscheid tussen kandidaat-titularissen en kandidaat-opvolgers bij de parlementsverkiezingen (van mevrouw Leduc c.s.)

Dit toegevoegd voorstel vervalt wegens de verwerping van voorstel nr. 1-639/1 tot wijziging van het Kieswetboek met het oog op de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem en van de lijsten van kandidaat-opvolgers bij de parlementsverkiezingen, dat dezelfde doelstelling had.

V. OBSERVATIONS GÉNÉRALES AU SUJET DU VOTE

a) Déclaration d'abstention

Un membre déclare qu'il s'est abstenu. Il hésitait en effet entre les deux thèses, qui contiennent chacune une part de vérité: d'une part, l'impact du vote en case de tête est trop important sur l'ordre des candidats, mais de l'autre, supprimer cette possibilité priverait certains citoyens de leur liberté de voter explicitement pour une liste non modifiée par le biais d'un vote en case de tête.

b) Déclarations au sujet des votes en général

Une membre dit être étonnée par le fait suivant: alors que plusieurs études mentionnent la neutralisation de l'effet dévolutif des votes en case de tête comme moyen de rendre les citoyens plus conscients, ces études n'ont pas trouvé l'écho nécessaire au sein de la commission. L'on a également balayé d'un revers de main les avantages indirects de pareille neutralisation, tels que l'accroissement immédiat du nombre de femmes élues. Et ce sont précisément des femmes siégeant au Comité d'avis pour l'égalité des chances entre les femmes et les hommes où l'on s'intéresse pourtant particulièrement au problème, qui les ont balayés.

Un autre membre répète que des études de la VUB montrent que les effets mentionnés par l'intervenante précédente ne jouent qu'à court terme.

Une autre membre est d'accord pour dire qu'il existe pour le moins des doutes quant à la meilleure façon de faire en sorte que les femmes soient mieux représentées dans les assemblées élues. Il est évident qu'on n'a pas encore fini de soupeser l'effet à long terme des différentes mesures proposées. Il faut continuer leur examen.

Elle préfère pour l'instant rendre obligatoire l'alternance entre hommes et femmes sur les listes dans le cadre du système électoral actuel.

La première intervenante réplique qu'il ne faut pas négliger un progrès, fût-il temporaire. Le quota contribue incontestablement à améliorer la proportion hommes-femmes. Si l'on neutralisait le vote en tête de liste, l'on augmenterait immédiatement de 83 % le nombre de femmes dans les assemblées.

Dès lors, elle regrette vivement que plusieurs sénatrices aient empêché, par leur manière de voter, pareil changement.

Leur comportement montre qu'elles ont cédé devant la participatie.

V. ALGEMENE OPMERKINGEN OVER DE STEMMING

a) Verklaring van stemonthouding

Een lid verklaart dat hij zich heeft onthouden. Hij aarzelde immers tussen twee stellingen die elk een deel van de waarheid bevatten: enerzijds is de impact van de lijststem op de volgorde van de kandidaten te groot maar anderzijds zou de afschaffing van die mogelijkheid de burgers de vrijheid ontnemen om uitdrukkelijk een ongewijzigde lijst goed te keuren door middel van een lijststem.

b) Verklaringen over destemmingen in het algemeen

Een lid staat verbaasd over het feit dat het neutraliseren van de devolutieve werking van de lijststemmen in diverse studies vermeld staat als een middel tot het bewustmaken van de burgers, en toch in deze commissie niet de nodige weerklank vindt. Ook de indirecte voordelen van dergelijke neutralisering, zoals het onmiddellijk verhogen van het aantal verkozen vrouwen, werden weggewuifd, en dit uitgerekend door vrouwen die in het adviescomité van gelijke kansen tussen mannen en vrouwen zetelen, waar de aandacht voor deze problematiek nochtans centraal staat.

Een ander lid herhaalt dat studies van de VUB uitwijzen dat het effect waarop vorige spreekster doelt, enkel op korte termijn speelt, en niet op de lange termijn.

Nog een lid gaat ermee akkoord dat er op zijn minst twijfel kan bestaan over de beste aanpak om vrouwen een betere afvaardiging te bezorgen in de verkozen assemblees. Men is duidelijk nog niet rond met de weging op lange termijn van de verschillende voorgestelde maatregelen. Verder onderzoek is nodig.

Ze verkiest voorlopig binnen het bestaande kiesstelsel het ritssysteem te verplichten.

De eerste spreekster repliceert hierop dat een vooruitgang, hij weze dan maar tijdelijk, niet te versmaden is. Het quotum draagt ontegensprekelijk bij tot een betere verhouding man/vrouw. Mocht men de lijststem neutraliseren, dan zou dit een onmiddellijke verhoging met 83 % teweegbrengen van het aantal vrouwen in de assemblees.

Ze betreurt dan ook enorm dat verschillende vrouwelijke senatoren door hun stemgedrag dergelijke doorbraak hebben verhinderd.

Dit bewijst alleen maar dat ze zijn gezwicht voor de participatie.

Une membre se déclare sensible à des arguments de ce genre, et est d'accord sur le fond.

Entre femmes francophones, il a toutefois été misé sur l'amélioration du quota. Elle admet que ceci est une autre option que la précédente, mais que cela n'implique pas pour autant l'abandon de cette dernière.

Un autre membre affirme que l'on ne saurait prendre comme seul point de référence dans l'analyse et les projections les élections de 1995, parce que c'est précisément lors de celles-ci que l'on a voté pour la première fois très nettement pour des femmes.

Ce vote était notamment dû au fait que l'on a pu, pour la première fois, émettre plusieurs votes de préférence. Pour pouvoir évaluer le caractère déterminant des chiffres, il faudrait les pondérer. C'est ainsi qu'une femme qui a obtenu une voix avec une autre femme sur la liste, ne peut compter que pour une demi-voix dans les statistiques. Cela relativiserait énormément l'extrapolation faite sur la base des élections de 1995.

Un autre membre encore constate que lors de toutes les élections récentes, il existe une tendance toujours plus grande à émettre des votes de préférence.

Si les femmes votent de plus en plus pour les femmes, l'on progressera certainement sur la voie de l'égalité, bien que certains groupes politiques ne soutiennent pas la suppression de l'effet dévolutif du vote en tête de liste.

Le présent rapport a été approuvé à l'unanimité des 9 membres présents.

Le rapporteur,
Ludwig CALUWÉ.

La présidente,
Joëlle MILQUET.

Een lid verklaart gevoelig te zijn voor soortgelijke argumenten en is het eens wat de inhoud betreft.

De Franstalige vrouwen hebben steeds gestreefd naar een verbetering van de quota. Zij geeft toe dat dit een andere optie is dan de vorige maar dat dit niet betekent dat daarvan wordt afgezien.

Een ander lid beweert dat men bij de analyse en de projecties de verkiezingen van 1995 niet als enig referentiepunt mag nemen omdat uitgerekend bij deze verkiezingen voor het eerst zeer duidelijk op vrouwen was gestemd.

Dit was mede het gevolg van het feit dat men voor het eerste meerdere voorkeurstemmen kon uitbrengen. Om de doorslaggevendheid van de getallen te wegen, zou men deze moeten pondereren. Zo kan een vrouw, die een stem heeft gehaald samen met een andere vrouw op de lijst, slechts voor 1/2 stem tellen in de statistieken. Dit zou de extrapolatie van de verkiezingen van 1995 ten zeerste relativeren.

Nog een ander lid stelt vast dat er bij alle recente verkiezingen een steeds grotere tendens is om voorkeurstemmen uit te brengen.

Indien vrouwen steeds meer voor vrouwen stemmen, zal de gelijkheid zich zeker doorzetten, ondanks het feit dat bepaalde fracties de afschaffing van de devolutieve werking van de lijststem niet steunen.

Het verslag is eenparig goedgekeurd door de 9 aanwezige leden.

De rapporteur,
Ludwig CALUWÉ.

De voorzitter,
Joëlle MILQUET.

VI. ANNEXES

VI. BIJLAGEN

ANNEXE A

BIJLAGE A

VLD

STUDIEDIENST VAN DE PARLEMENTAIRE FRACTIES

Nota aan de heer G. VERHOFSTADT, partijvoorzitter.

Betreft: vrouwelijke vertegenwoordiging in het Parlement.

In de Kamer van volksvertegenwoordigers zetelen monementeel 18 vrouwen.

De neutralisering van de lijststem zou, op basis van de verkiezingsuitslag van 21 mei 1995 tot gevolg hebben dat volgende dames de plaats zouden innemen van een mannelijke collega:

Kieskring ANTWERPEN

- WOUTERS Martine ipv. BARTHOLOMEEUSEN Marcel (SP)
- DILLEN Veerle ipv. LOWIE Ignace (VB)
- SCHRIJVERS Katrien ipv. CAUWENBERGHS Frans (CVP)

Kieskring MECHELEN-TURNHOUT

- DAMS Lieve ipv. VERHERSTRAETEN Servais (CVP)

Kieskring GENT-EEKLO

- VERTRIEST Isabelle ipv. TAVERNIER Jef (AGA)
- VAN GREMBERGEN Hilde ipv. VAN HOOREBEKE Karel (VU)
- DE BLOCK Nicole ipv. VAN OVERBERGHE Jo (CVP)

Kieskring LEUVEN

- SCHEVERNELS Ann ipv. SMETS Tony (VLD)

Kieskring BRUSSEL-HALLE-VILVOORDE

- LOONIS Agnes ipv. VANOOST Lode (AGA)
- DE MANGELAERE Anita ipv. DELATHOUWER Robert (SP)
- DURANT Isabelle ipv. DECROLY Vincent (ECO)
- STENGERS Marie-Laure ipv. MAINGAIN Olivier (PRL)

Kieskring WAALS BRABANT

- WAUTELET Georgette ipv. MINNE Maurice (PS)

Kieskring CHARLEROI-THUIN

- CALIFICE Bernadette ipv. VISEUR Jean Jacques (PSC)

Kieskring ARLON-MARCHE-NEUFCHÂTEAU-VIRTON

- LUTGEN Véronique ipv. ARENS Joseph (PSC)

Daarentegen zou met het systeem van de neutralisering van de lijststem geen enkele vrouw haar zitje verliezen in de Kamer.

Dit houdt in dat op die wijze liefst 15 dames méér in de Kamer zouden zetelen dan nu het geval is. Dit betekent een directe toename met 83 %.

Dit is toch het meest afdoende bewijs dat, met een relatief kleine ingreep in de kieswetgeving, er een meer evenwichtige vertegenwoordiging tussen mannen en vrouwen in de assemblés kan bereikt worden dan met welke andere methode ook.

Dit voorstel is helder en duidelijk voor de kiezer. Er komen geen kunstgrepen aan te pas. Het is misschien omdat het té eenvoudig is dat het weerstanden oproept.

ANNEXE B

Résultats des élections du 21 mai 1995 pour le Sénat

Collège électoral néerlandais

Chiffre électoral des listes

BIJLAGE B

Resultaten van de Senaat van 21 mei 1995

Nederlands Kiescollege

Kiescijfer der lijsten

Bestanddelen van het stemcijfer — Éléments du chiffre électoral	01 — AGALEV	02 — SP	04 — VL. BLOK	05 — VU	09 — VLD	10 — CVP	11 — HOERA	12 — BANAAN	13 — PVDA/AE	14 — VVP
Aantal lijststemmen. — <i>Nombre de votes de liste</i>	147 786	270 152	305 204	100 054	285 584	365 535	6 124	19 948	10 713	3 285
Aantal stembiljetten door titularissen bekomen. — <i>Nombre de bulletins obtenus par les titulaires</i>	61 712	475 834	106 947	185 889	431 340	551 640	13 303	9 661	9 130	3 240
Aantal stembiljetten door titularissen en opvolgers bekomen. — <i>Nombre de bulletins obtenus par les titulaires et suppléants</i>	9 602	37 695	26 396	27 870	66 167	75 788	674	984	1 187	362
Aantal stembiljetten door opvolgers bekomen. — <i>Nombre de bulletins obtenus par les suppléants</i>	4 255	9 260	25 348	4 700	13 060	16 693	689	1 363	577	300
Stemcijfer. — <i>Chiffre électoral</i>	223 355	792 941	463 896	318 453	796 154	1 009 656	20 790	31 958	21 607	7 187
%	5,95	21,13	12,36	8,48	21,22	26,91	0,55	0,85	0,57	0,19

Collège électoral français

Chiffre électoral des listes

Frans Kiescollege

Kiescijfer der lijsten

Éléments du chiffre électoral — Bestanddelen van het stemcijfer	03 — PS	06 — ÉCOLO	07 — PRL/FDF	08 — PSC	11 — SAMUEL	12 — GU	13 — PTB/UA	14 — VLAAMS	15 — PCN	16 — PDB
Nombre de votes de liste. — <i>Aantal lijststemmen</i>	275 817	147 792	257 110	138 840	15 761	6 427	9 541	14 060	5 659	6 599
Nombre de bulletins obtenus par les titulaires. — <i>Aantal stembiljetten door titularissen bekomen</i>	360 635	75 495	282 680	218 293	13 065	7 842	5 271	6 387	2 953	3 483
Nombre de bulletins obtenus par les titulaires et suppléants. — <i>Aantal stembiljetten door titularissen en opvolgers bekomen</i>	85 198	21 967	90 636	57 959	1 541	1 001	969	1 244	513	1 228
Nombre de bulletins obtenus par les suppléants. — <i>Aantal stembiljetten door opvolgers bekomen</i>	42 960	13 381	42 372	19 400	1 025	724	886	941	933	2 452
Chiffre électoral. — <i>Stemcijfer</i>	764 610	258 635	672 798	434 492	31 392	15 994	16 667	22 632	10 058	13 762
%	34,11	11,54	30,02	19,38	1,40	0,71	0,74	1,00	0,44	0,61